

Masteroppgave våren 2018

Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Syn på handel og handelens
konsekvenser formidlet i London-
pressen tidlig på 1730-tallet og sett
i lys av økonomisk-politisk tenkning
i Europa tidlig 1700-tall

Lars F. Windfeldt

Lars F. Windfeldt

14.06.2018

Innhold

Kapittel 1.	Innledning Problemstillinger, problemformulering og materiale Sterk økonomisk ekspansjon Fra politisk ustabilitet til langvarig stabilitet	4
Kapittel 2.	Presseartiklene: utvalg, stemmer og debattnettverk Utvalgskriterier og resultat <i>The Craftsman</i> – stemmen Caleb D’Anvers of Gray’s Inn. Esq. Samfunnsdebatten i pressen og kunnskapsnettverket	8
Kapittel 3.	Presentasjonen av synene på handel i de tre essayene a) Artikkelen «On Commerce» i oktoberutgaven 1732 b) Artikkelen «On Trade and Interest» i novemberutgaven 1732 c) Artikkel uten tittel i marsutgaven 1733	12
Kapittel 4.	Drøftelse av synene i lys av politisk-økonomisk tenkning i perioden a) Handelen – velstand og internasjonal makt b) Handelen – landets styre og handelens rammebetingelser c) Handelen – synet på luksus som ideologisk skillelinje d) Nye moralfilosofiske tanker og perspektiver på handelsmannens plass i organisering av økonomisk aktivitet	24
Kapittel 5.	Avslutning	54

Forord

Først vil jeg takke min veileder professor Ellen Krefting for god støtte, kyndig veiledning og entusiastisk velvillighet i mitt arbeid med masteroppgaven. Tusen takk!

Jeg vil også benytte anledningen til presisere valg jeg har gjort med hensyn på bruk av enkelte ord og begrep. Etter unioninngåelsen med Skottland i 1707 ble det nye navnet på det forente riket Storbritannia. Det er således formelt sett ikke korrekt å fortsette å bruke England som landbenevnelse. Det er et praktisk valg jeg allikvel gjør i oppgaven. Videre vil jeg opplyse om min bruk av ordene essay og artikkel når jeg omtaler tekster i tidsskrifter, magasiner og aviser. Jeg bruker ordene essay og artikler om hverandre i oppgaven da essayer er artikkelsjangeren i den delen av den periodiske pressen som oppgaven har hentet tekster fra. Den siste presiseringen har med bruk av ordene bevegelse eller parti som betegnelse på de to politiske leierne i engelsk politikk i perioden. Partier i moderne forstand ble først etablert senere på 1700-tallet. Derfor er det i oppgaven mest korrekt å bruke merkelappen Tory-bevegelsen og Whig-bevegelsen.

Jeg har valgt ut et antall artikler om handel fra londonpressen og presenterer de synene som der formidles og som så settes i forhold til tenkningen om disse temaene i intellektuelle miljøer i perioden. Det refereres til hele ni artikler i fire ulike publikasjoner og som alle har egne titler. Av hensyn til lesbarheten av oppgaven inkluderer jeg ikke konsekvent artikeltittel og publikasjonens navn i brødtekstens omtale av essayene. Jeg henviser i stedet til de korrekte referanser i noteapparatet dersom ikke sammenhengen i teksten gjør dette unødvendig. Når jeg i teksten henviser til essayer helt uten referenanse til publikasjon menes de tre primærartiklene fra *The Gentleman's Magazine*. Henvises det til artikler i de øvrige tre publikasjonene nevnes konsekvent publikasjonens navn.

Kapittel 1. Innledning

Fra de senere tiårene av 1600-tallet og frem til 1730-tallet gjennomgikk England betydelige transformasjoner på flere plan. I løpet av et relativt kort tidsrom hadde det rukket å bli verdens klart ledende handelsnasjon. Den økonomiske utvikling hadde skutt fart og gjort landet rikt og styrket statsfinansene. England var blitt en global maritim makt og ledet an i imperiebygging og kolonisering. *The Glorious Revolution* i 1688 hadde resultert i en form for konstitusjonelt monarki og en parlamentarisk styreform karakterisert av balansering av makten, toleranse og sikring av borgernes frihet. Nyskapninger og innovasjoner i finansmarkedene ga nye vekstimpulser. Utviklingen i perioden skjedde i en kontekst av stadige kriger og konflikter med Englands europeiske rivaler, først og fremst Frankrike. Det må ha vært et flertall faktorer og forutsetninger som samlet hadde ført til at England på 1730-tallet skilte seg positivt ut på svært mange områder, sammenlignet med andre store europeiske nasjoner.

Fra 1690-årene ble politisk-økonomiske forhold for første gang gjenstand for systematisk intellektuell tenkning. Man begynte med andre ord ganske tidlig å observere, diskutere og tenke konseptuelt rundt handel og handelssamfunnet. En rekke sentrale tenkere var opptatt av ulike sider ved handelens konsekvenser og også forholdet mellom økonomisk vekst og moralfilosofi. Blant disse skal jeg komme nærmere inn på flere i oppgaven: Charles Davenent, Daniel Defoe, Francois-Marie Arouet Voltaire, Charles de Secondat Montesquieu, Jean-Francois Melon og Bernhard Mandeville. Vi skal se av artikler fra pressen på 1730-tallet at også deltagerne der var opptatt av handel. Det ble raskt klart at handelen hadde konsekvenser på mange plan og områder av samfunnet. Bestemte temaer ble identifisert ganske tidlig og stimulerte tenkning om hvordan samfunnet kunne og burde møte utviklingen. Fokus ble satt på ringvirkningene for stadig større del av befolkningen av handelens evne til å skape velstand. Det skjedde en kobling mellom handelen og selve ideen om historiske fremskritt. Tenkere i de senere tiårene av 1600-tallet hadde tiltagende fokuset mot mennesket og samfunnet. Man stilte grunnleggende spørsmål om menneskenaturen, prinsippene for den beste organiseringen av samfunn og om staten som abstrakt konstruksjon. Den politisk-økonomiske tenkningen rundt handelen hører tett sammen med denne bredere intellektuelle orienteringen. Innsikt i handelens transformerende kraft ble på et generelt nivå tidlig forstått og fikk også tidlig nedslag i pressen.

Pressefrihet og en raskt fremvoksende avis- og tidsskriftkultur hadde bidratt til å skape et gunstig utgangspunkt for et nytt fenomen, fremvekst av en offentlig opinion og en kunnskapstørst og opplyst offentlighet. Syn ble formulert, formidlet og diskutert.

Månedsmagasinet *The Gentleman's Magazine* og det konkurrerende tvillingsmagasinet *The London Magazine* ble begge etablert på begynnelsen av 1730-tallet nettopp med den nye og bredere offentlighet som målgruppe. Ved inngangen til 1730-tallet hadde England vært gjennom en tilstrekkelig lang og sterk økonomisk vekstperiode til at handelens konsekvenser var godt synlige. Min tese var at dette måtte være et interessant nedslagstidspunkt for å studere og drøfte samtidens syn på handel. Prosjektet mitt ble dermed å vise hvordan synene på handel ble tematisert og kommer til uttrykk i denne delen av pressen og hvordan formidlingen forholder seg til periodens økonomisk-politiske tenkning i de intellektuelle kretsene.

Problemstillinger, problemformulering og materiale

Min oppgave skal søke å besvare to overordnede problemstillinger. I den første delen presenteres synene på handel og dens konsekvenser slik de formidles og diskuteres i londonpressen tidlig på 1730-tallet. Hva beskrives og hvordan argumenteres det? Hvilke deltemaer fokuseres det mest på? Fremkommer forskjeller i syn? Kan man se partipolitiske skillelinjer? Mitt konkrete nedslag er tre essayer fra 1732 og 1733 hentet fra *The Gentleman's Magazine*. Essayene er valgt ut etter søk i tidlige årganger og gir samlet en bred presentasjon av tidens oppfattelse av handelens konsekvenser på ulike tematiske områder. I den andre delen av oppgaven skal jeg drøfte essayenes formidlede syn i lys av viktige tenkeres tekster. Spørsmålet som stilles er hvor godt artiklene i pressen speiler og fanger opp tanker og idéer, som har opphav i det intellektuelle miljøet. Når det gjelder mitt utvalg av tenkere og tekster mener jeg at det gir et balansert og representativt uttrykk for tankestrømmene i perioden.

Davenant (1656-1714) var sentral i den første generasjonen av tenkere rundt politisk, økonomi på 1690-tallet. Defoe (1659-1731) var en produktiv forfatter også om handel og handelsmannen. Montesquieu (1689-1755) og Voltaire (1694-1778) oppholdt seg i lengre perioder og viktige tidlige faser av sine karrierer i London i årene før og rundt 1730. De har som utlendinger interessante perspektiver på utviklingen. Mandeville (1670-1733) skapte skandale og debatt med sitt verk der han utlegger en ny moralfilosofi. Melon (1675-1738) var opphavsmann til kun ett verk. Verket som ble utgitt i 1734, ble ansett som et viktig bidrag av blant andre Voltaire, Montesquieu, Denis Diderot og Francois Quesnay.¹

Tenkerne som jeg har identifisert som relevante for oppgaven, fremstår ikke som et frikoblet og isolert miljø av intellektuelle – med ett mulig unntak, Melon. Som oppgaven vil fremvise, sto de snarere midt i samfunnsdebatten, som deltagere i et offentlig ordskifte og med koblinger til sentrale engelske politikere og skribenter. Den politiske pressen og floraen

---

¹ Gonçalo Fonseca, *The History of Economic Thought Webside*, (www.hetwebsite.net), 1996-2016.

av smalere og bredere aviser, tidsskrifter, magasiner og pamfletter utgjorde en felles debattplattform. Min tese av dette er at det oppsto en fruktbar symbiose som bidro til idé- og tankeutviklingen i perioden.

Jeg vil presisere mitt motiv for å undersøke og drøfte synene på handel i denne tidlige fasen av overgangen til handelssamfunnet. Fokus er ikke på å identifisere idémessige startpunkter for den senere utvikling i retning av økonomisk liberalisme og kapitalisme. Det gjøres ikke forsøk på å knytte an til noen form for retningsstyrt utvikling mot eksempelvis Adam Smiths hovedverk *Wealth of Nations* på 1770-tallet. Perspektivet er med andre ord ikke teleologisk. Det jeg imidlertid vil etterstrebe er både å presentere og drøfte synene på handelen jeg observerer og også påvise eventuell utvikling og glidning i syn over tid. Kan vi allerede i perioden se tegn på nye tanker som representerer brudd med etablerte forestillinger? Hvis svaret er ja, går det i så fall å si noe om hva som kan være mulige konsekvenser av brytninger innenfor rammen av det bestående system? Misnøyen med de store handelskompaniene, som var nært knyttet til den merkantilistiske ideologi, kan – som eksempel – ha gjort tankespranget til alternative økonomiske modeller mindre. Et annet eksempel er betydningen av glidningen mot et mer nyansert og positivt syn på såkalt luksus.

Sterk økonomisk ekspansjon

Til grunn for utviklingen i England lå sterk økonomisk ekspansjon og et stadig mer stabilt politisk system. Ullvarer hadde historisk representert den totalt dominerende eksportartikkelen. Rett før revolusjonen sto den for 80% av eksporten. I år 1700 var andelen redusert til 47%. Den totale eksporten hadde nesten tredoblet seg i perioden fra 1640 til 1700. Andelen av befolkningen som hadde sitt primære utkomme fra annet enn landbruk var steget til en tredjedel. Urbaniseringsgraden hadde nådd 25-30 %, et nivå som kun hollenderne lå over. London var Vest-Europas største by med et innbyggerantall på rundt 600.000, en tredobling gjennom 1600-tallet. Andre store europeiske hovedsteder hadde stagnerende innbyggertall i samme periode. Defoe uttrykte hvor viktig metropolen var for hele landet som «[...] the Largest, Richest, and Chiefest City in the world, for Trade».² Da befolkningsutviklingen i landet i perioden var beskjeden, bidro dette til en markant positiv utvikling i inntekt *per capita* og lønningene ble drevet opp. Viktige forklaringer på den økonomiske utvikling var økt produktivitet i jordbruket, vedvarende militær opprustning grunnet de flere og lange krigene England var involvert i og fra slutten av 1600-tallet en sterk økning i langdistanse- og

---

² Defoe sitert av David Scott, *Leviathan, The Rise of Britain as a World Power*, (London, Harper Collins, 2014), 266.

kolonihandelen. Jordbruksproduksjonen økte så kraftig at England ble den største eksportøren av slike produkter i den nordvestlige delen av Europa. Samtidig falt prisene på landbruksprodukter på det innenlandske markedet. Den merkantilistiske ideologi legitimerte den aktive staten som initiativtager og tilrettelegger av økonomisk virksomhet. Den sterke økonomiske ekspansjonen ser vi i perioden 1690-1720. 1690-tallets innovasjoner på finansmarkedene bidro til en sterk økning i etableringen av aksjeselskaper. Antallet som etter revolusjonen i 1688 var elleve, hadde i 1695 nådd 100. Den totale mengden kapital som var investert i slike aksjeselskaper, hadde økt fra £ 4 mill. i 1695 til £ 20 mill. i 1717 for deretter å nå hele £ 50 mill. i 1720.³ Parallelt med den økte mengden kapital tilgjengelig for investeringer falt renten, noe som er en god indikator på den positive utviklingen. Statsgjelden gikk fra omtrent null i 1691 og økte meget hurtig til £ 54 mill. i 1720. I 1727 var hele 90% av denne gjelden eid av to store handelskompanier og Bank of England.

Fra politisk ustabilitet til langsiktig stabilitet

Fra 1688-revolusjonen og fremover var engelsk politikk dominert av Tory- og Whig-bevegelsene, eller *The Country* og *The Court*, som de også ble kalt. Mønsteret som utviklet seg, var at Whig-bevegelsen var mer fremskrittorientert enn Toryene, og den ønsket den nye økonomien og handelssamfunnet ubetinget velkommen. Viktige støttespillere ble handelsinteressene og øvre del av aristokratiet, som også høstet økonomiske fordeler av utviklingen. Toryene ble en motbevegelse som i mentalitet hang igjen i den gamle samfunnsorden – jordbrukssamfunnet og det tradisjonelle verdisyn. Whiggene ble nært assosiert med kongemakten gjennom et godt og pragmatisk samarbeidsforhold til de to første Hannover-kongene, Georg I og Georg II. Fra 1715 til 1760 hadde Whig-bevegelsen flertall i Parlamentet som bidro til langvarig politisk stabilitet. Overgangen fra valg hvert tredje år til hvert syvende år var en reform som ble viktig for ro og stabilitet i politikken. Fra 1721 til 1741 var Robert Walpole statsminister og en meget sterk sådan. Perioden var preget av intense kontinuerlige partipolitiske konfrontasjoner mellom bevegelsene og enkeltindivider. De to personlige hovedmotstanderne i perioden var Walpole og Viscount Bolingbroke. Sistnevnte – og det er ikke uvesentlig – ble etter en politisk skandale i 1715 tvunget til å forlate Parlamentet og å operere fra en ny plattform, pressen. Synet på handel og handelens konsekvenser for samfunnet var ideologisk ulikt i de to politiske bevegelsene, men i praktisk politikk ganske sammenfallende. Min tese er at den ideologiske ulikheten kan ha bidratt positivt til

---

³ Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle, The Politics of Nostalgia in the Age of Walpole*, (Ithaca and London: Cornell University Press, 1968), 44-45.

utviklingen av England som handelsnasjon. Kombinasjonen av lang politisk stabilitet, et kompetent statsbærende parti, dyktige enkeltindivider i sentrale maktposisjoner og de kontinuerlig brytninger – angrep og forsvar – mellom de to bevegelsene kan ha hatt positive konsekvenser for utviklingen av landet i en spesielt viktig tidsperiode.

Kapittel 2. Presseartiklene: utvalg, stemmer og debattnettverk

Utvalgskriterier og resultat

Utgangspunktet for mitt arbeid var et søk i de tre første årgangene av månedsmagasinet *The Gentleman's Magazine* som David Cave (1691-1754) lanserte i London i 1731 og som sto nærme Tory-bevegelsen. Magasinet etablerte seg hurtig som det mest innflytelsesrike og også det mest imiterte periodiske tidsskrift i sin samtid.⁴ Caves forretningsidé var å lage et tidsskrift som «[...] would cover every topic the educated public was interested in, from commerce to poetry [...]».⁵ Søkordene var *trade* og *commerce*. Selv om antall treff var relativt mange, var det tre essayer i seksjonen *Weekly ESSAYS in* (måned), (år) fra 1732 og 1733 som klart pekte seg ut som de mest relevante. For det første en artikkel over tre spalter i oktoberutgaven i 1732 med tittel «On Commerce».⁶ For det andre den korte artikkelen over kun halvannen spalte i novemberutgaven samme året med tittel «Of Trade and Interest».⁷ Den tredje som går over to spalter, ble funnet i marsutgaven 1733 og har ingen tittel.⁸

Essayseksjonen var typisk på 25-30 sider og besto av 20-30 essayer, som alle hadde en referanse til en kildepublikasjon rett over tittelen. Essayene i *The Gentleman's Magazine* var omarbeidede og forkortede versjoner av artikler som helt nylig – i samme måned – hadde vært utgitt andre steder. *The Gentleman's Magazine* hentet stoff fra et londonnettverk på rundt 15 samtidige tidsskifter, blant andre *The Craftsman*, *Hyp-Doctor*, *Fog's Journal* og *Applebee's Original Weekly Journal*. Denne floraen av smalere og bredere kildepublikasjoner som i det vesentligste synes å ha vært etablert i andre halvdel av 1720-tallet, var politiske i sin

⁴ Magazines.com websiden, «The History of Magazines», Magazines.com, LLC., (<https://www.magazines.com/history-of-magazines>).

⁵ Magazines.com websiden, «The History of Magazines».

⁶ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine* 1732, vol. 2, oktobernummeret i faksimileutgave av 1732 i årgangsserie, (London og Brookfield: Pickering & Chatto (Publishers) Limited), 1998, sidenummerering gjennomgående på hele årgangen, 1013-1015.

⁷ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine* 1732, vol. 2, novembernummeret i faksimileutgave av 1732 i årgangsserie, (London og Brookfield: Pickering & Chatto (Publishers) Limited), 1998, sidenummerering gjennomgående på hele årgangen, 1047.

⁸ Edward Cave, red., «Artikkel uten tittel», *The Gentleman's Magazine* 1733, vol. 2, marsnummeret i faksimileutgave av 1733 i årgangsserie, (London og Brookfield: Pickering & Chatto (Publishers) Limited), 1998, sidenummerering gjennomgående på hele årgangen, 145.

tilhørighet. Ståstedet var enten tydelig pro-Walpole eller anti-Walpole. *Hyp-Doctor* ble eksempelvis etablert i direkte opposisjon til *The Craftsman*, som var Toryenes fremste utenomparlamentariske talerør fra etableringen i 1726.

Det jeg snart oppdaget var at svært likeartede essayer som mine utvalgte, var å finne i samme månedsutgave av det rivaliserende *The London Magazine*. Magasinet ble etablert i 1732 som en Whig-reaksjon på *The Gentleman's Magazine* året før. De tre artiklene i *The London Magazine* som er basert på de samme kildetekstene som i *The Gentleman's Magazine*, er for det første et essay med tittel «On Trade» fra oktoberutgaven i 1732 og som fyller rett i overkant av to spalter.⁹ Det neste heter «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers about Trade» i novemberutgaven og er på tre spalter.¹⁰ Det siste korte essayet fra mars 1733 fyller kun en halv spalte og har heller ingen tittel, akkurat som i *The Gentleman's Magazine*.¹¹

Månedsmagasinet tar begge to utgangspunkt i de samme kildetekstene fra *The Craftsman* og avisen *The London Journal*. Sistnevnte var et viktig pro-Walpole organ. Begge magasinene baserte sine nesten identiske essayeksjoner på samme flora av publikasjoner uten at politisk affilering synes å påvirke hvor man hentet stoff fra. Kildetekstene omskrives og omarbeides av redaksjonene, noe som gjør at sluttresultatene fremstår som likeartede, men selvstendige litterære tekster. I hver utgave av de to månedsmagasinet er to til tre av essayene basert på kildetekster i *The Craftsman*. Et viktig tema er i hvilken grad viderefremidlingen av de forkortede og omarbeidede essayene lojalt speiler kildetekstenes innhold, vektlegging og vinkling. Som vi skal se av den kronologiske gjennomgangen, synes dette i stor grad å være tilfelle. Det er vanskelig å spore partipolitiske hensyn. Forskjeller og utelatelser kan trolig forklares av plasshensyn. Tidspress og redaksjonenes dyktighet kan være andre forklaringer på ulikheter.

Kildetekstene er vesentlig mer ordrike og det intenderte meningsinnhold fremkommer generelt klarere enn i de omarbeidede og forkortede essayene. For å få et mest mulig helhetlig bilde av synene på handel og handelens konsekvenser har jeg inkludert kildetekstene i *The Craftsman* og *The London Journal* i mitt kildemateriale. Mitt hovedgrep er å ta utgangspunkt

⁹ Isaac Kimber, red., «On Trade», *The London Magazine* 1732, oktobernummeret, i faksimileutgave av 1732 i årsgangsserie digitalisert av Univ. of Indiana, sidenummerering gjennomgående på hele årgangen, 353-354.

¹⁰ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine* 1732, novembernummeret, i faksimileutgave av 1732 i årsgangsserie digitalisert av University of Indiana, sidenummerering gjennomgående på hele årgangen, 386-387.

¹¹ Isaac Kimber, red., «Artikkel uten tittel», *The London Magazine* 1733, marsnummeret, i faksimileutgave av 1733 i årsgangsserie digitalisert av University of Indiana, sidenummerering gjennomgående på hele årgangen, 136.

i en presentasjon av synene som fremkommer i de bearbejdede versjonene av kildetekstene i *The Gentleman's Magazine*. Artiklene presenteres i den rekkefølgen som de ble publisert. Der jeg finner materielle avvik i forhold til de korresponderende tekstene i *The London Magazine* og kildetekstene påpekes dette og presenteres.

The Craftsman – stemmen Caleb D'Anvers of Gray's Inn. Esq.

The Craftsman ble etablert av sentrale engelske politikere, Bolingbroke og William Pulteney, som begge hadde tatt et brudd med Walpole og sluttet seg til opposisjonen. Tidsskiftet utkom ukentlig og beskrives som «the most successful political journal of the first half of the eighteenth century, a must-read for ministers and placemen as well as those who longed to take away their places». ¹² Hvert nummer var et langt essay, som enten var forfattet anonymt eller under pseudonymet Caleb D'Anvers. Fire personer, blant andre Bolingbroke og Pulteney, sto for det vesentligste av innholdet. Vi finner nettopp pseudonymet D'Anvers som navngitt stemme i alle mine tre utvalgte søketreff, som jeg senere skal kommentere. Betydningen av å kunne henføre stemmene i artiklene til konkrete personer hvis politiske ståsted og tidsskrifts vinkling er kjent, er viktig. Stemmen som fremfører syn på handelen taler med autoritet og tyngde. Bolingbroke fremsto som den fremste kritikeren av Walpole og hans politiske regime, og han brukte sin stemme særdeles aktivt gjennom *The Craftsman*.

Det fremstår med tydelighet at Caleb D'Anvers oppfattes som en kontroversiell samfunnsdebattant. En illustrasjon er en omtale av ham i *The London Magazine* basert på et essay fra *Hyp-Doctor* med tittel «A Candle for Caleb: Or, an Antidote for an empty Purse» i mai 1732. I essayet beskrives en gruppe skribenter som har brodd mot det sittende politiske regimet, som *Fog-pates* og deres respektive tidsskrifter som *Fog-pate Journals*. Ingen er tydeligvis en verre kritiker av «The Ministry» enn D'Anvers som gis en bitende attest: «[...] who, tho' he usurps the Character of a national Chirurgeon, yet his proper case requires him to be cut for the Simples». ¹³ Videre: «Every Paragraph he pens is a Reply to itself, His argument always convince you of the contrary of what he intends.» ¹⁴

Begge de politiske bevegelsene brukte pressen som kamparena i en opphetet politisk polemikk på 1720- og 1730-årene. Vi snakker om direkte og hatefulle angrep fra Toryene mot Whiggene, og i særdeleshet mot personen Walpole. Angrep og motangrep bølget frem og

¹² Thomas Lockwood, «Did Fielding Write for *The Craftsman*?», *Review of English Studies*, no. 59, (2008): 86-117.

¹³ Isaac Kimber, red., «A Candle for Caleb: Or, an Antidote for an empty Purse», *The London Magazine* 1732, mainnummeret, 51.

¹⁴ Isaac Kimber, red., «A Candle for Caleb: Or, an Antidote for an empty Purse», *The London Magazine* 1732, mainnummeret, 51.

tilbake. I introduksjonen til en nyutgivelse i 1997 av en pamflett fra 1731 som svarer på noen bestemte essayer i *The Craftsman*, beskrives kommunikasjonen i pressen som høylytt og kraftfull.¹⁵ Frontlinjene i det som ble omtalt som *the print-wars*, begynte å sette seg i 1726 med etableringen av *The Craftsman*. *The Craftsman* var sterkt fiendtlig innstilt til det sittende Walpole-regimet, som følte trykket konstant. «Until 1731, pro-government writers were unable to prevent the *Craftsman* from controlling the rhythm of the debate. Caleb would accuse; his opponents would respond».¹⁶ I de fire første utgivelsesårene av *The Craftsman* ble trykkeren av bladet arrestert hele syv ganger og satt ett år i fengsel. Angrepene bare fortsatte og ved utgangen av 1730 beskrives myndighetene som sterkt irriterte over deres manglende evne til å dempe tidsskriftets aggressivitet.¹⁷ I 1735 følte Bolingbroke dog et slikt press at han valgte å reise i eksil til Frankrike for en lengre periode.

Samfunnsdebatten i pressen og kunnskapsnettverket

England hadde pressefrihet fra 1695, og tidlig utviklet pressen seg til et viktig propaganda-verktøy for det politiske system. Tory-regjeringen under ledelse av jarlen av Oxford, Robert Harley, utviklet fra de første årene av 1700-tallet gradvis det som er blitt omtalt som en propagandamaskin for å manipulere den offentlige opinion.¹⁸ Siden hver fjerde voksne mann hadde stemmerett i parlamentsvalg, hadde opinionen en særstilling i England. Mediakonsumet i den nye offentligheten var stort og de viktige publikasjonenes opplagstall var høye. Harley satte premissene og tonen for det som ble vedvarende trekk ved den engelske politiske presse og offentlige samfunnsdebatt i aviser, pamfletter og tidsskifter. De to politiske leirene mobiliserte skribenter knyttet til diverse lojale publikasjoner. Harley, som eksempel, engasjerte Jonathan Swift, Defoe og Davenant. Walpole tok lærdom av sin politiske motstanders vellykkede bruk av pressen og videreførte praksisen da han ble regjeringssjef.

Rundt 20 år forut for etableringen av *The Gentleman's Magazine* og *The London Magazine* hadde man i London sett fremveksten av en helt ny form for periodiske essay-magasiner som etablerte essayer som denne typen tidsskrifters artikkelsjanger. De tre viktigste var Defoes *The Review* (1704-1713), Sir Richard Steeles *The Tatler* (1709-1711) og Joseph Addisons og Steeles *The Spectator* (1711-1712). Det synes rundt 1730-tallet å ha vært et ganske lite og sammenvevd nettverk av sentrale meningsprodusenter i londonpressen. Vi ser

---

¹⁵ John, Lord Hervey, *To the Patrons of the Craftsman*, Redigert av Alexander Pettit, (New York: AMS Press, 1997). [1731], XIV.

¹⁶ John, Lord Hervey, *To the Patrons of the Craftsman*, V.

¹⁷ John, Lord Hervey, *To the Patrons of the Craftsman*, IX.

¹⁸ J.A. Downie, *Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe*, (Cambridge: Cambridge University Press. 2008). [1979], 2.

en samfunnsdebatt i det offentlige rom som holder et høyt intellektuelt nivå og der idéer og grunnbegreper diskuteres og meninger brytes. Pressen førte idédebatten ut i den nye fremvoksende lesende offentligheten.

Kapittel 3. Presentasjon av synene på handel i de tre essayene

a) Den første artikkelen «On Commerce» i *The Gentleman's Magazine*

Essayet «On Commerce» oppsummerer i en kompakt refererende stil over snaue tre spalter D'Anvers' meningsyttringer om *commerce*. Kildeteksten i *The Craftsman* er derimot på hele ni sider, og den har en lettfattelig muntlig stil der D'Anvers snakker i jeg-form. Artikkelen i *The London Magazine* er et ytterligere forkortet referat over to spalter med vesentlige utelatelser. Essayet i *The Gentleman's Magazine* ligger i sin fremstilling tettere opp til kildeteksten.

Essayet i *The Gentleman's Magazine* innledes med en fabelfortelling om en indisk prins som besøker en prest i en fattig landsby. Presten må oppvarte sin gjest som har et stort følge i flere dager. Presten finner løsningen og får låne en hvit ku som «[...] furnishes Those who have Her in their Possession, with every thing they wish for».¹⁹ Kuen er det rene overflødigshorn i å fremskaffe alt hva et overdådig gjestebud krever. Gjesten skjønner ikke hvor alt kommer fra og sender ut spioner som finner kuen i prestens hytte. Prinsen krever å få overta kuen som avskjedsgave – selv om prestens opplyser at den ikke er eid av ham og bare til låns. Kuen setter seg kraftig til motverge og «[...] then flew like Lightning thro' the Air to her own Master».²⁰ Teksten opplyser at fabelen må leses allegorisk. Det som sies er at handel kan være en evigvarende generator av økonomisk velstand, og som kan tilveiebringe alle typer varer, underforstått også luksusvarer, men så kommer advarselen om at «[...] Trade cannot exist where Fraud, Violence and Injustice reigns, but *flies* away like *Lightning*, and not without *Revenge*».²¹ Handelen er svært sensitiv for forholdene i det omkringliggende samfunnet og de myndighetsbestemte rammebetingelsene. Taper landet sin handel, sitter også statsmakten utrygt.

D'Anvers følger opp med den sentrale refleksjonen at handelsmannen er svært nyttig for samfunnet: «As Commerce renders a Country rich and powerful, the Merchant is the most useful Member of Society».²² Utsagnet fanger opp tre viktige forhold: For det første handelens bidrag til landets økonomiske velstand, for det andre at handelen underbygger

¹⁹ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., A.

²⁰ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., E.

²¹ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., G.

²² Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., H.

landets internasjonale maktposisjon og for det tredje fokuseres på handelsmannen som en ny kategori i samfunnet. I forhold til kildeessayet er en ganske detaljert redegjørelse av handelsmannens virke og motivasjon utelatt i *The Gentleman's Magazine*. I *The Craftsman* fremheves at handelsmannens eksport av varer bringer inn valuta – «Balance in Money» – som muliggjør import av andre varer fra «[...] those of the most distant Countries for our Use». ²³ Den viktigste utelatelsen – og den er mer bemerkelsesverdig hvis den er bevisst – går på hva som driver og motiverer handelsmannen: «[...] depending on nothing but his own Industry and Good Fortune for the Advancement of His Family and Estate». ²⁴ Handelen er sin egen lykkes smed, og det er egeninteressen som står i sentrum. Handelsmannens innsats gavner imidlertid hele samfunnet.

Neste viktige syn i essayet omhandler konsekvensene som fremveksten av handels-samfunnet har for politikk og styreform. Handelsmannen er blitt til et nytt makt-sentrum som statsmakten må ta nøye hensyn til. D'Anvers sier det slik at: «Where ever he lives, he may be said to be an Independent Man; is an Enemy to arbitrary Power [...]». ²⁵ Handelsmannen opparbeider en ny form for kapital, som er flyttbar i sitt vesen. Det er dermed noe genuint flyktig i hans tilstedeværelse. Myndighetene må moderere sin maktutøvelse. I allegorien forsvant kuen som dugg for solen da den ikke ble ivaretatt på den riktige måten.

Nært knyttet til myndigheters maktutøvelse henger koblingen mellom frihet og handel: «It is *Liberty* which makes Trade flourish [...]». ²⁶ Frihet er en forutsetning for handel. Konsekvensen av handel er at den i neste omgang sikrer fortsatt frihet: «[...] that it is the great Means of preserving Liberty». ²⁷ I forlengelsen av samme meningsytring knyttes eiendomsretten opp mot friheten. I essayet er henvisningen begrenset til viktigheten av «[...] a Division and Fluctuation of Property [...]». ²⁸ I kildeteksten er dette derimot mer utfyllende forklart. Der uttrykkes først at «[...] *Liberty* and *Property* must be secure, where *Trade* is establish'd and maintain'd». ²⁹ Dernest forklares avhengigheten mellom eiendomsretten og friheten: «[...] such a Division and Fluctuation of Property, especially amongst the Commonality, that it is the great Means of preserving *Liberty*; and thus they mutually depend

²³ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, ukenummeret fra 21. oktober, i faksimileutgave i årgangsserie digitalisert av University of Michigan fra originalverk, sidenummerering gjennomgående på hele årgangen, 277.

²⁴ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 277.

²⁵ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., H.

²⁶ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., H.

²⁷ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., H.

²⁸ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., H.

²⁹ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 277.

on each other».³⁰ Det er altså ikke bare handelsmannens behov for trygghet rundt egen eiendom og kapital som anses viktig. Like viktig er at handelens ringvirkninger bidrar til bedre livsvilkår for de mange gjennom høyere lønninger. Det er også mulig for foretakssomme individer å starte ny virksomhet. I sum bidrar dynamikken i systemet til legitimeringen av handelssamfunnet og styrker dermed forutsetningene for friheten.

Det er ikke bare myndighetene som utsettes for disiplinerende krefter på grunn av handelen. For å lykkes over tid som handelsmann må man besitte visse dyder og moralske egenskaper som virker skjerpene på ens virke. D'Anvers sier det som at «[...] his Industry will ever set him above the Temptation of Corruption».³¹ Man kan mistenke at D'Anvers implisitt skaper en bevisst kontrast til den politiske situasjonen i England der anklager om myndighets-korrupsjon var et vedvarende betent tema, ikke helt uten berettigelse.

I essayet i *The London Magazine* finner vi ikke noe av den brede tematiske behandlingen av ulike forhold rundt handel bortsett fra nesten identiske sitater om at handelsmannen er samfunnets nyttigste medlem. Dette bidrar til å etterlate et smalere inntrykk av hovedbudskapet. Essayet er blitt mer en hyllest av *handelsmannen*. Kildeteksten og essayet i *The Gentleman's Magazine* fremstår som en bred hyllest til *handelen*.

Kildeteksten i *The Craftsman* og begge magasinenes essayer har alle en nær identisk gjengivelse av D'Anvers bekymrede ytringer om handelshindringer, spekulanter og de privilegerte handelskompaniene. Han beskriver i lyriske termer den tilfredstilte han opplever når han betrakter den positive og livlige aktiviteten i landets havner. Så følger hans dystre vending: «Who does not grieve for the many Clogs, which Necessity has obliged us to lay upon Trade, and thereby render'd it almost impracticable?»³² Han peker her på forskjellige former for myndighetsbestemte handelshindringer og trolig også bruken av toll. D'Anvers retter kraftig skyts mot fremveksten av spekulanter i kjølvannet av overgangen til en pengeøkonomi og etablering av børser. Han kaller dem «[...] a contemptible vile Race of *Ursuers*, a Sort of *Money Scriveners*, who prey'd on the Necessities of Mankind».³³ Dessverre er det slik, fortsetter han, at introduksjonen av «[...] Money'd Companies among us, has converted many a *generous, honest, industrious*, Merchant into *little, pitiful, pilfering*, Stockjobber».³⁴ Også mange ærlige handelsmenn er blitt fristet og forledet inn i spekulasjonens verden. Det siste tema for alvorlig bekymring er den merkantilistiske praksis å

³⁰ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 278.

³¹ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., H.

³² Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, h.sp., B.

³³ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, h.sp., C.

³⁴ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, h.sp., C.

etablere handelskompanier med monopol på visse handelsruter. D'Anvers uttrykker indignert at dette har vært «[...] another fatal Evil. Two companies now have half the Globe granted exclusively to Them, and yet are undone by it».³⁵ Det er East-India Company og West-India Company han peker på. Kritikken fra D'Anvers kunne tolkes som påvirket av Toryenes generelle motstand mot statsgjeld. De største handelskompaniene var nemlig de desidert største långiverne til staten. Utsagnet fra D'Anvers i den direkte fortsettelsen svekker imidlertid et slikt inntrykk: «[...] whereas *private Men* might have extended these Trades to their own and the Nation's Emolument».³⁶ Hadde myndighetene i stedet overlatt handelen til seg selv og til vanlige forretningsmenns foretaksomhet ville handelen utviklet seg bedre, til alles beste. Her aner vi en brodd mot en side ved den merkantilistiske praksis i tiden.

Resten av essayet er viet tre temaer. For det første er det en hyllest av handelsmannen og en bitende kritikk av samfunnets system for æresbevisninger. Ingen fra handelsstanden kan adles til mer enn en Sir-tittel. «Why should the Merchant stand on worse Terms in a Country which owes her Wealth and Grandeur to Trade?»³⁷ For det andre mener D'Anvers at det sier noe om forfeilede holdninger i samfunnet når landets fremste aristokratiske familier penser yngre sønner inn på en karriere i militæret. Han knytter fenomenet opp til en forklaring på hvorfor landet fortsetter å holde seg med stående militære styrker i fredstid, som han mener er sterkt skadelig: «Can we wonder that *Standing Armies* are kept up, when almost all the Families of Consequence in *England* have younger Sons Train'd up in them»? Her ser vi spor av republikanske tankestrømmer og et vedvarende sentralt tema i engelsk politikk. Den bitende systemkritikk av symbiosen mellom landets ledende familier, kongemakten og det militære system inngår interessant nok ikke i artikkelen i det myndighetsvennlige *The London Magazine*. Der begrenser man seg til å beklage manglende karrieremuligheter. I *The Craftsman's* fulle essay forsterkes systemkritikken ved at Frankrike brukes som et skrekkenes eksempel. Frankrikes forfall og fall i nåtid - så sterkt uttrykker D'Anvers seg - kan ikke reverseres så lenge «[...] a *beggarly Nobility*, supported by Pensions and Grants from the *Crown*, are at the Head of a *numerous Army*».³⁸ Et siste spark som forklarer «[...] their Destruction [...]»³⁹, er at Frankrike hadde innført en ny form for skattlegging på produksjons- og handelsleddet i økonomien, kalt *excises*. Walpole hadde planer om en tilsvarende omlegging i England. Denne saken ble gjennom hele 1732 en kraftfull kampsak som ble kronet

³⁵ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, h.sp., D.

³⁶ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, h.sp., D.

³⁷ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, h.sp., G.

³⁸ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 281.

³⁹ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 281.

med seier for *The Craftsman*. Jeg nevner dette for å vise at tidsskriftets innenrikspolitiske agenda ser ut til å smitte over på analysen av landets mektige nabo.

Det tredje tema, som essayet avsluttes med, er utelatt i *The London Magazine*. Det har å gjøre med myndighetenes viktige beskyttelse av handelens interesser. Redaktøren viser til utsagnet fra D'Anvers om «[...] it is for the Honour, Safety, and Profit of every Kingdom, that Merchants be protected and encourag'd». ⁴⁰ Det er verdt å merke seg den tredelte motivasjonen: landets ære, dets sikkerhetsmessige motiverte revirbeskyttelse og at det er lønnsomt for landet å passe på at handelen ikke reduseres. Som et eksempel på god inngripen fra myndighetenes side, utlegger D'Anvers hvor prisverdig det var at myndighetene hjalp handelsinteresser som ble skadelidende i en traktatbruddsak med spanske myndigheter. ⁴¹ D'Anvers, som ellers karakteriseres av sin kritiske politiske opposisjonsstemme, gir med andre ord her myndighetene bifall.

b) Den andre artikkelen «Of TRADE and INTEREST» i *The Gentleman's Magazine*

Essayet «Of Trade and Interest» er en meget kortfattet gjengivelse av en utførlig kildetekst fra avisen *The London Journal* og med betydelige utelatelser. Det er derfor nødvendig å innlede med en presentasjon av kildeteksten for å klare å fange opp det fulle og presise meningsinnholdet. Avisens forside den 4. november 1732 er viet artikkelen «A Second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies, Etc.». Det vi i denne omarbeidelsen ser et eksempel på er sirkulasjonen av stoff og tekster i londonpressen. Det som er bemerkelsesverdig og samtidig kanskje betegnende, er at en ledende pro-Walpole-avis velger å gi så mye og prominent plass til de mest toneangivende opposisjonskreftene i engelsk politikk. Det kan si noe om flere ting. For det første en balansert og saklig redaksjonell praksis på tvers av partipolitisk identifisering. Dernest at handel som tema ikke er like partipolitisk betent og at skillelinjene i syn er mindre fremtredende.

Avisartikkelen går over tre spalter på avisens fulle forside og er en muntlig og nærmest lystig fiktiv dialog mellom to samtalepartnere. I en dialogisk stil går de gjennom de ulike temaene. D'Anvers har elleve utsagn og Sir Worthy like mange. D'Anvers fremstår som kritisk, men nesten lekende spørrende, med en påtatt negativ og pessimistisk brodd. Sir Worthy er den grundige, reflekterte og forklarende besvarer av påstander og spørsmål. Hans tilsvarende opptar 80-90% av teksten. Inntrykket er at den kritiske spørrende stilen er et knep fra forfatterens side for å belyse temaene best mulig. Det er ikke usannsynlig at dette kan være en

⁴⁰ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1015, v.sp., D.

⁴¹ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1015, v.sp. D-E.

tilpasning til avisformatet og en bredere og ikke fullt så opplyst leserkrets. D'Anvers innleder dialogen med å invitere til en diskusjon «[...] upon *Trade, Exclusive Companies, Armies, Excises, and other dreadful things, which seem to threaten the Ruin of the Nation*». ⁴² Det er nærliggende å anta at slik kraftig retorikk kan ha en bevisst humoristisk snert. Man kan ane elementer av ironi og satire flere steder i avisartikkelen. Vi vet jo at D'Anvers som stemme med autoritet, slett ikke var negativ til handelen.

Artiklene i de to månedsmagasinene har flere forskjeller. Essayet i *The Gentleman's Magazine* er kun et svært kortfattet og til dels mangelfullt referat av den lange samtalen i kildeteksten. *The London Magazine* har derimot lagt seg tett opp til denne teksten og dialogformen er opprettholdt. Essayet fyller tre spalter. Redaksjonen har tatt seg friheter i justering og en viss omskrivning av direkte sitater. Innholdsmessig er den store forskjellen mellom månedsmagasinene at *The Gentleman's Magazine* utelater den første tredjedelen av innholdet i avisartikkelen. Det er ellers ingen ulikhet i vinkling og fremstilling i de to månedsmagasinene. Viktigere er at det at de begge har diverse utelatelser, som vi skal se, i forhold til kildeteksten, noe som muligens kan speile bevisste valg.

Referatet i *The Gentleman's Magazine* innledes med en provokativ påstand om tingenes sørgelige tilstand: «D'Anvers objects our Trade is declining and our Poor are starving[...]». ⁴³ Sir Worthy's lange svar refereres deretter i sitats form, og den fulle spalten som svaret opptar, utgjør nær halvparten av essayets fulle lengde. Svarutlegningen har karakter av nærmest panegyrisk prising av alle fremskrittene på handelens område og handelens positive konsekvenser. Han er dypt uenig i påstanden om at det skulle stå så dårlig til som D'Anvers hevder. Situasjonen er stikk motsatt, noe som han deretter detaljert utlegger og forklarer. Sir Worthy viser til at det er nok *business* til at de fattige finner arbeid, eksporten har aldri vært større og tradisjonelle bransjer som tekstilindustrien, vinner markedsandeler. Samtidig har den innenlandske kornproduksjonen gått kraftig opp på grunn av storstilt nydyrking. I en rekke bransjer er det etablert innenlandsk produksjon som erstatter behovet for import. England sier han «[...] excel all over the World in Hats, Glass, and all Manner of Workmanship in Brass, Iron, Steel, Wood, [...] which are now exported into those very Countries, from whence we used to fetch our *Extravagancies*, and pay for them in *Money*». ⁴⁴ Noen bransjer er mistet til utlandet mens andre har kommet til. «And if Foreign Powers

---

⁴² *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 1. spalte.

⁴³ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp., D.

⁴⁴ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp., D.

cultivate the Arts of Peace and Trade, and set up Manufacturers of their own, we shall sell less of ours, or sell less Quantities; but this can't be help'd.»⁴⁵ Årsaken er å finne i handelens iboende vesen: «No Ministry can prevent, or alter the Nature of Things».⁴⁶ Det var et helt legitimt syn i merkantilismens tidsalder at hvert land kun var opptatt av egne interesser.

I tekstblokken som refererer Sir Worthys lange tilsvare, er det i essayet tatt med en setning fra kildeteksten som av en uforståelig grunn er utelatt i *The London Magazine*. Det er en viktig ytring som peker på hva handelen betyr for nasjonens velstand: «Our constant and general way of Living is a Demonstration, that our Wealth is greater and more generally diffused».⁴⁷ Aldri før har velstandsnivået vært høyere og bredere fordelt og spredd i befolkningen. Handelssamfunnet har bragt slike fremskritt med seg.

Sir Worthy og D'Anvers uttrykker enighet om at handelen trives best når den overlates mest mulig til seg selv: «that *Trade can't be forc'd out of its proper Channel, but must have its natural Course*».⁴⁸ Dette kan leses som at markedet vet best selv og i sin natur må klare seg selv. Myndighetene kan skade handelen «[...] by getting *restraining Laws* at home, and *quarelling* abroad».⁴⁹ Handelen er sårbar for ukloke lovbestemte rammebetingelser og for konflikter og kriger med andre land. I *The London Magazine* formuleres budskapet vesentlig bedre, og myndighetene gis en klapp på skuldrene: «Several Laws have been made in Favour of *Trade* under this Ministry; and they have taken the most effectual Way to preserve our *Trade* with all Nations, by preserving peace with them; as long as we do that, Trade will shift for itself, and cut its own way».⁵⁰ Myndighetene har tatt initiativ til lover som gir gode rammebetingelser. I kildeteksten i *The London Journal* er fremstillingen av myndighetenes gode håndlag ytterligere forsterket. Ikke bare har de vært flinke til å stimulere handelen, men de har gjort det på den beste måten i hele verden.⁵¹

Et annet vesentlig utsagn av Sir Worthy er tatt med i *The London Magazine*, men ikke i *The Gentleman's Magazine*. Myndighetene kan ikke «[...] prevent or alter the Nature of Things, any more than they can help it, if we will not be *industrious, temperate and frugal*».⁵²

⁴⁵ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp., D

⁴⁶ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp., G

⁴⁷ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp., D.

⁴⁸ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp., H.

⁴⁹ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp. H.

⁵⁰ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 387, v.sp., G.

⁵¹ *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 2. spalte.

⁵² Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 387, v.sp., F.

Handelen klarer seg best selv, men er avhengig av at samfunnet besitter de rette dydene – arbeidsomhet, moderasjon og sparsommelighet.

Jeg nevnte i innledningen til presentasjonen av det andre essayet i *The Gentleman's Magazine* at den første tredjedelen av avisartikkelen er utelatt. I kildetekstens innledning gir D'Anvers myndighetene skylden for at handelen faller og de fattige sulter: «[...] and these terrible Calamities are owing to the bungling, distracted, submissive, varying, shuffling Measures of the Ministry».⁵³ I tekstblokken som er utelatt i *The Gentleman's Magazine* forklarer Sir Worthy detaljert om tingenes positive tilstand. Han innleder med å tilbakevise påstanden om at handelen faller. Hadde det imidlertid vært tilfelle, fortsetter han, kunne man ikke ha klandret myndighetene. Synet er at det eneste som myndighetene kan påvirke, er handelens rammebetingelser. «A Ministry can be no Ways the Cause of the Decay of Trade, but by destroying or weakening Liberty, and rendering Property insecure, or by needlessly quarelling with foreign Powers, or by fettering Trade with pernicious Laws.»⁵⁴ Vi snakker altså om grunnleggende generelle forhold i samfunnet som myndighetene må være seg bevisste. Med slike betingelser på plass klarer handelen seg best selv, er synet.

Mot slutten av den utelatte tekstblokken anklager D'Anvers myndighetene for å ha gitt etter for spanjolene på handelens bekostning. Sir Worthy på sin side forklarer det større bildet og situasjonens realpolitiske komplikasjoner. Myndighetene valgte klokt under omstendighetene «[...] to keep off War, and so preserve our Trade by some Compliances, than by striking, to involve all Europe in a War [...]».⁵⁵ Hensynet til handelen virker konfliktdependende mellom land er innsikten som her kommer frem.

I den siste halvdel av essayet i *The Gentleman's Magazine* reflekteres syn på betydningen for handelen av rentefall, politikken etter revolusjonen i 1688 og viktigheten av dydsgrunnlaget i samfunnet. Rentenivået var halvert til fem prosent i løpet de 90 årene fra 1625. Det er markedskreftene som presser ned prisen på kreditt. Sir Worthys påstand er det er kapitalrikeligheten i samfunnet som følger med en blomstrende handel, som gjør at renten faller.⁵⁶ Det bør tilføyes at Sir Worthy i kildeteksten viser til at myndighetene også direkte har kunnet påvirke rentenivået: «the Ministry Lowered the Interest of the Publick Funds, which was an immediate Occasion of Lowering Interest throughout the Kingdom; so that Tradesmen

⁵³ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 386, h.sp., B.

⁵⁴ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 386, h.sp., D.

⁵⁵ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 386, h.sp., G.

⁵⁶ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp. A.

can borrow Money *One or Two per Cent* cheaper than they used to do [...]».⁵⁷ Den finansielle nyskaping med statsgjeld har gitt et nytt finanspolitisk virkemiddel.

Det neste temaet som tas opp i den siste delen av essayet, er en overordnet forklaring på den blomstrende handelen etter 1688 og etter det nye kongedynastiet fra 1714: «And, as Trade flourishes most in a Country where the Property of every Man is secure, what may we not expect, since the Glorious Revolution, and the Accession of the present Royal Family to the Throne, have secured to us our civil and religious Rights?»⁵⁸ Nok en gang er det trygghet rundt eiendomsretten som fremheves. Videre en vektlegging av lover som sikrer borgernes grunnleggende sivile og religiøse frihet.

Essayet avsluttes med påstanden at «[...] nothing but our own Folly can hinder us from being the most opulent People upon Earth, if we increase in *Virtue* as well as *Wealth*; in particular, if we guard against *Luxury* [...]».⁵⁹ Den britiske nasjon har alle muligheter til å forbli den mest velstående i verden såfremt man ikke spenner ben på seg selv. Det er interessant å se hvordan man påpeker hvor nødvendig klassisk borgerlig dydsetikk er, og at man gjentar av den gamle advarselen mot såkalt luksus. Både *The London Magazine* og avisartikkelen har den samme utdypende tilføyelsen om konsekvensene av overdreven luksus: «that is may not grow to such a Height as to end in our Destruction, as it hath in the Destruction of so many flourishing Kingdoms and States in former Ages».⁶⁰ Forfall og fall er alltid resultatet, er synet.

Avslutningsvis vil jeg henlede oppmerksomheten på et tema i kildeteksten som er utelatt i de to andre månedsmagasinene. Sir Worthy filosoferer at «[...] *Temperance and Frugality, Industry and Economy*, are absolutely necessary for a *Trading People* [...]».⁶¹ Det som er forskjellen fra gjengivelsene er ordet økonomi. Vi skjønner i hans derpå følgende utsagn betydningen: «[...] for unless we *live* as cheap as other Nations, we can't *work* as cheap, nor Consequently *supply* Foreign Markets as cheap [...]».⁶² Synet i kildeteksten er at kostnadsnivået i landet er avgjørende viktig for handelen. Utsagnet reflekterer en forståelse for at eksporten er betinget av konkurransedyktighet også på pris.

⁵⁷ *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 3. spalte.

⁵⁸ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp. D.

⁵⁹ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, h.sp., F.

⁶⁰ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 387, h.sp., G.

⁶¹ *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 2. spalte.

⁶² *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 2. spalte.

c) Den tredje artikkelen i *The Gentleman's Magazine* uten tittel

Essayet som ikke har en tittel refererer til en nylig parlamentsbehandling som må antas ha dreid seg om en lov om innføring av en avgift på deler av importen. Begrunnelsen var ønsket om å avgiftsbelegge visse varegrupper for å redusere moralsk forkastelig luksusforbruk. Debatten i Parlamentet må ha hatt med klassifiseringskriterier for varegruppene. D'Anvers er opprørt over at det han kaller importerte *conveniencies* er blitt kategorisert som luksusvarer: «Nay, if all the Foreign Commodities, which they import for the *Convenience of Life*, in return for our *superfluous* Manufactures, are to be rank'd under the Denomination of *Luxury*, as we are likewise told, Trade itself ought to be supress'd, as well as the *Merchants*». ⁶³ Han ser et slikt strengt syn som uttrykk for overdreven påvirkning av republikansk tenkning på såkalte overflødige varer: «These Doctrines Favours more of Republican Principles than I ever advanced.» ⁶⁴ Han argumenterer for at det i et sivilisert land må være plass for en tredje mellomkategori av varer – mellom de rene nødvendighetsvarer og de som udiskutabelt er unødvendig luksus. Holdningen til hva som fortsatt bør betraktes som forkastelig luksus, synes å være i glidning.

Som avslutning på artikkelen, gjengir D'Anvers ordrett det siste avsnittet i et essay skrevet av Addison i *The Spectator* i 1711. Motivet er eksplisitt å hente hjelp i argumentasjonen mot et for strengt syn på luksus. I kildeessayet i *The Craftsman* forklarer D'Anvers motivet enda tydeligere: «But as Authorities have often more Force than the strongest Reasoning, or the clearest Demonstration, I will fill up this paper with a most excellent Essay of the late Mr. Addison [...]». ⁶⁵ I det gjengitte avsnittet fra *The Spectator* konkluderes at handelsmannen – «so many Private Men» – er samfunnets mest nyttige gruppe. ⁶⁶ Det er i seg selv interessant at D'Anvers føler at han må gå over tyve år bakover i tid for å låne autoritet til et slikt utsagn. Like interessant er det å se hvor moderne – med et 1730-talls perspektiv – Addisons essay fremstår. Avslutningslinjene i det gjengitte tekstutdraget oppsummerer essensen i synet på hva handel har ført med seg:

Trade, without enlarging the *British Territories*, has given us a kind of additional Empire. It has multiplied the Number of *Rich*, made our *Landed Estates* infinitely more valueable than they were formerly, and added to them an Accession of *other Estates* as valueable as the *Lands* themselves. ⁶⁷

⁶³ Edward Cave, red., «Artikkel uten tittel», *The Gentleman's Magazine*, mars 1733, 145, v.sp., G.

⁶⁴ Edward Cave, red., «Artikkel uten tittel», *The Gentleman's Magazine*, mars 1733, 145, v.sp., G.

⁶⁵ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 197.

⁶⁶ Edward Cave, red., «Artikkel uten tittel», *The Gentleman's Magazine*, mars 1733, 145, v.sp., C-D.

⁶⁷ Edward Cave, red., «Artikkel uten tittel», *The Gentleman's Magazine*, mars 1733, 145, h.sp., D-E.

Velstanden har økt kraftig på grunn av handelen. Dette har også gavnet eliten i den gamle samfunnsorden, eierne av de store landeiendommene. I tillegg har man sett stor akkumulering av en annen og ny type kapital i hendene på en ny elitegruppe – handelsstanden.

Kildeteksten i *The Craftsman* har et parti i innledningen, før en full gjengivelse av hele Addisons essay, som er utelatt i *The Gentleman's Magazine*. Her forsøker han å forklare hva som kan ligge bak slike overdrevent strenge syn på luksus. D'Anvers mener at enkelte kretser helst hadde villet returnere til den gamle samfunnsorden. Den var basert på naturalhusholdning og var en tid da internasjonal handel ikke eksisterte som fenomen:

They have, ideed, a direct Tendency to an *agrarian Law*, or what is call'd *Levelling* amongst us, and can be supported by nothing else. The Lands of *England* must be divided equally amongst the People, and every Man, must live upon the Produce of his little Spot of Earth, without any Commerce with the rest of the World, or making any Figure abroad as a *Maritime Power*.⁶⁸

Myndighetene hadde som tidligere nevnt også mobilisert et antall skribenter som fremførte deres linje i aviser og tidsskrifter. Det er disse som D'Anvers henviser til i sin formulering: «[...] when *these Writers* argue against [...]».⁶⁹ Vi ser tydelig at essayet er et innlegg i den pågående polemikk rundt luksusvarer. I kildeteksten er han tydeligere på den posisjon som disse kreftene inntar når det gjelder syn på hva som representerer luksus: «Will these Gentlemen therefore call every Thing *Superfluity* and *Luxury*, which is not absolutely *necessary* to our very existence [...]»?⁷⁰ I den direkte forlengelsen kommer D'Anvers med spekulasjonen at disse kreftene også ønsker å viske ut synlige tegn på forskjeller mellom mennesker og grupper i det moderne samfunnet. Han spør retorisk: «[...] or would They have no Distinction made between different Ranks of Men»?⁷¹ Som D'Anvers eksemplifiserer, beskytter både den enkleste og den fineste frakk mot været. Det kan være naturlig å sette meningsytringen i sammenheng med 1700-tallets senere fokus på viktigheten av *taste*, *politeness* og *manners*. Dette er den eneste holdning til handelens bidrag som kulturell sivilisasjonsfaktor, som jeg kan sette fingeren på i de tre artiklene.

Det fulle essayet fra *The Spectator* er en lang hyllest til handel og handelsmannen. Det inkluderes bevisst av redaksjonen i *The Craftsman* for å gi tyngde og styrke til innlegget i debatten om lovforslaget om luksusvarer. Det er i Addisons essay to beskrivelser knyttet til handelen som er viktige, men som det ikke er henvist til i månedsmagasinenes artikler. Stemmen i essayet er overveldet av mylderet av forretningsmenn fra alle deler av verden i Londons Royal Exchange. Med tanke på at essayet i 1733 var over tyve år gammelt er følgende sitat

⁶⁸ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 196-197.

⁶⁹ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 197.

⁷⁰ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 197.

⁷¹ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 197.

bemerkelsesverdig relevant i forhold til den vedvarende intense offentlige debatten rundt Mandevilles *Fable of the Bees*. Stemmen i essayet er fylt av intens glede over det han ser: «[...] I am wonderfully delighted to see such a Body of Men thriving in their own *private Fortunes*, and at the same Time promoting the *publick Stock* [...]».⁷² Kan Addison ha lest Mandevilles første utgivelse av diktet om bikuben som kom ut i 1705, under navnet *Grumbling Hive*? Det er ikke usannsynlig at han tidlig kan ha fanget opp Mandevilles tanker. Den andre utelattelsen har med synet på grunnlaget for handel mellom land å gjøre. Her utvises den grunnleggende innsikt at begge parter må ha fordeler av varebyttet for at handel skal komme i gang:

Nature seems to have taken a particular Care to disseminate her Blessings among the different Regions of the World, with an Eye to this mutual Intercourse and Traffick among Mankind, that the Natives of the several Parts of the Globe might have a Kind of Dependence upon one another, and be united together by their common Interest.⁷³

Dette er tidlige formuleringer rundt den konfliktdependende effekt handelen har siden nasjonene blir bundet sammen av gjensidige fordeler ved å handle med hverandre.

d) Oppsummering av de ulike temasyntene som artiklene samlet presenterer

En systematisering av syn og forestillinger rundt handel og handelens konsekvenser som artiklene samlet presenterer, leder frem til ni bestemte deltemaer. Handel skaper velstand. Handel gjør landet mektig. Handel og landets styre henger sammen. Handel og frihet er nært knyttet sammen. Handelen og eiendomsretten er også nært forbundet. Handelen er avhengig av at myndighetene sørger for de rette rammebetingelsene. Synet på såkalt luksus er en markør for et viktig ideologisk skille for holdningen til handel. Handelsmannens moral og samfunnets moralske grunnlag er viktig og i forandring. Til sist, perspektiver på handelsmannen som individ og plassen han gis i forhold til det systemet som samfunnets organisering av økonomisk aktivitet er. De ni deltemaene lar seg på en naturlig måte gruppere inn i de etterfølgende fire delkapitlene.

Før jeg går videre inn i drøftelsen av de formidlede syntene i lys av tidens økonomisk-politiske tenkning vil jeg gi noen generelle refleksjoner rundt de kortfattede artiklenes fremstilling. For det første utvises en bemerkelsesverdig tematisk bredde. Inntrykket som fester seg er en klar bevissthet rundt handelens mange konsekvenser. Det skinner i tekstene gjennom en nasjonal stolthet og selvtilfredsstillelse over hva England i løpet av kort tid har oppnådd. Til tross for nærheten i tid utviser essayene en evne til distanse og perspektiv.

⁷² Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 199.

⁷³ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1732», *The Craftsman*, 199.

Kommunikasjonen og debatten som artiklene er en del av, holder et høyt intellektuelt nivå og representerer etter min mening forbilledlig klassisk retorikk med bruk av satire, ironi, vidd, fabler, allegorier og eksempler. Det synes å være et mønster av stadige repetisjoner av de samme hovedbudskapene i samfunnsdebatten, for eksempel at handel skaper *wealth and power*. Dette kan reflektere et følt behov for å sikre en best mulig forankring og legitimering av handelen i den viktige, men ganske nye offentlige opinion. I synet på handel hang det lenge ved en ambivalens, tvil og uro i en betydelig del av den sosioøkonomiske eliten, som var preget av republikanisme og som mentalt sto i den gamle samfunnsorden. I en generelt politisert samfunnsdebatt synes allikevel ikke handelen å være et område med særlig grad av tverrpolitisk uenighet. Synet er generelt positivt og det er en forståelse for at utviklingen er irreversibel. Synet på luksus representerer en viktig skillelinje som markør på hvilken ideologisk skole man står i. Denne fremkommer også klart i essayene, men også at det er en glidning i synet.

Kapittel 4. Drøftelse av synene i lys av politisk-økonomisk tenkning i perioden

a) Handelen – velstand og internasjonal makt

I artiklene og i periodens økonomisk-politiske tenkning brukes ofte begrepsparet *rikdom og mektig* når handelens konsekvenser beskrives. Et godt eksempel fra det første essayet i *The Gentleman's Magazine* på måten sammenhengen legges frem på er: «As Commerce renders a Country rich and powerful, the Merchant is the most useful Member of Society».⁷⁴ Jeg starter med handelens evne til å skape velstand. Samme essay som jeg akkurat refererte fra formidlet også essensen i handelens bidrag til å gjøre landet rikt: «[...] the *Cow of Plenty* may signify Trade, the poor Hut of the *Brahman* a barren Country, which by Trade is rendered opulent, and abounding in all Things».⁷⁵ Ved å satse på utvikling av handel kan selv et fattig land oppnå et høyt velstandsnivå. Handel som fenomen og aktivitet vil kontinuerlig virke i retning av å skape økt velstand.

Vi finner helt tilsvarende syn i periodens tenkning. En systematisk tenkning rundt økonomisk-politiske forhold var et ganske nytt fenomen, og der man startet fra grunnleggende observasjoner, erfaringer og refleksjoner. I presentasjonen av den tredje artikkelen i *The Gentleman's Magazine* omtalte jeg den fulle gjengivelsen av essayet i *The Spectator* fra 1711 i *The Craftsman*. Addison som hadde skrevet essayet sto svært sentralt i det intellektuelle miljøet i England tidlig på 1700-tallet. Formodentlig bidro utgivelsen av samleverk til

⁷⁴ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., H.

⁷⁵ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v.sp., F.

at hans tenkning forble en viktig referanse og med spesiell autoritet. Voltaire, som oppholdet seg i England i nær tre år i perioden 1726-1729 vet man at leste *The Spectator* og ble påvirket av tidsskiftet «[...] whose tone and format was to prove a big influence on his own *Lettres philosophiques*».⁷⁶ De 24 kapitlene som utgjør *Lettres philosophiques*, og som gjerne omtales som *Lettres anglais*, påstås være et av de mest sentrale verkene på 1700-tallet.⁷⁷ Boken er en beskrivelse av ulike forhold og særtrekk ved England. Voltaires fremste intenderte motiv må antas å ha vært et ønske om å skape en kontrast til samtidens Frankrike og er myntet først og fremst på et fransk lesende publikum. Voltaire var 31 år gammel da han kom til England i 1726 og fortsatt i en tidlig fase av sitt virke. At han ble sterkt og varig påvirket av sine observasjoner og refleksjoner er et tradisjonelt syn. For den engelske intellektuelle elite og den beleste nye offentlighet representerte ikke *Lettres anglais* nye idéer. Dette var velkjent tanke-gods. Denne typen beskrivelser og betraktninger kan allikevel ha hatt verdi også for et engelsk publikum. Man ble påminnet av en respektert utenlandsk intellektuell at samfunnet som man var en del av skilte seg markant positivt ut i forhold til andre viktige europeiske land. Betegnende nok ble boken en bestselger i England og totalforbudt i Frankrike. Når det gjelder kapitlet i «Om handelen» på litt over en side er innholdet og beskrivelsen svært knapp og begrenset. Allerede den første setningen fanger hovedbudskapet: «Handelen som har gjort borgerne i England rike, har også bidratt til å gjøre dem frie, og denne friheten har i sin tur utvidet handelen; på denne måten er statens storhet blitt til.»⁷⁸ Handelsmannen har gjort landet rikt og bidrar til menneskehetens retningsstyrte fremskritt: «[...] hvem som er nyttigst for en stat [...] en kjøpmann som gjør landet sitt rikt [...] og bidrar til verdens fremgang».⁷⁹ Slike konstateringer kan ha virket positivt på engelskmennenes selvforståelse og selvforsterkende på opplevelsen av å lede an i utviklingen på mange områder.

Montesquieu oppholdt seg i London fra 1729 til 1731, og vi finner hans beskrivelser knyttet til engelske forhold i *Notes sur l'Angleterre*. Disse skriver seg fra hans opphold i England. Ellers finner man enkelte korte kommentarer om England i notater fra en omfattende posthum utgivelse av hans strøtanker gjennom livet, *Mes Pensées*. Montesquieu konstaterer at England er rikt. «The English are rich, they are free, but they are tormented by their minds. They despise or are disgusted by everything. They are quite unhappy, with so many reasons not

⁷⁶ Cameron Quinn, «Stories around the *Lettres sur les Anglais*», Voltaire Foundation, Univeristy of Oxford, <http://voltaire.ox.ac.uk>, 25. november 2016.

⁷⁷ Cameron Quinn, «Stories around the *Lettres sur led Anglais*», Voltaire Foundation, Univeristy of Oxford.

⁷⁸ I norsk oversettelse: Francois-Marie Arouet Voltaire, *Filosofiske brev*, Oversatt av Birger Huse, (Oslo: Aschehoug & Co, Thorleif Dahls Kulturbibliotek, 2007), 44.

⁷⁹ Voltaire, *Filosofiske brev*, 45.

to be.»⁸⁰ Et annet sted følger han opp: «Wealth consists in real estate or in moveable property [...] The State that possesses the most of this moveable property in the world is the richest [...] Holland and England have an immense quantity of it».⁸¹ Det etterlates ingen tvil at England er et av verdens rikeste land. Montesquieu har også en forklaring på hvordan England er blitt så rikt: «The English are busy; they don't have the time to be polite».⁸² Bruken av uttrykket *busy* må forstås som at engelskmennene er fullt opptatt av handel og styrt av den enkeltes egeninteresse. En slik tolkning av utsagnet finner vi i *Dictionnaire Montesquieu*: «[...] the real engine of English freedom is not so much virtue as self-interest, which is in fact the first preoccupation of the English, and the reason why they are so 'occupied'».⁸³ I samme tekst oppsummeres forståelsen av Montesquieus syn på England: «The principal feature of English society is finally the predominance of the passion for wealth over all other motivations for action».⁸⁴ På samme måte som påpekt for Voltaire, kan Montesquieu trolig mistenkes for å bruke en bred pensel for å skape en tydeligst mulig kontrast til sitt hjemland.

Jeg har tidligere presentert Davenant som en sentral forfatter i den første generasjonen av tenkerne på fagfeltet politisk økonomi. Hos Davenant har jeg ikke funnet yringer om oppnådd velstandsnivå, noe som kan ha med hans ganske tidlige plassering i oppgangsperioden å gjøre. Derimot har han flere referanser til handelens betydning og dens nødvendige organisering for å øke landets rikdom og makt. Verket *Essay on the probable Methods of making the People Gainers in the balance of Trade* har i forordet til en nyutgivelse i 1777 en god beskrivelse av Davenants syn på hva som skal til for å lykkes: «That a Country cannot encrease in Wealth and Power but by private Men doing their Duty to the Public, and but by a steady Course of Honesty and Wisdom, in such as are trusted with the Administration of Affairs».⁸⁵ Davenant skriver i samme bok at «[...] where things are well administered that country will always encrease in wealth and power».⁸⁶ Han løfter frem hvor nødvendig det er

⁸⁰ I engelsk oversettelse på websidene til *Online Library of Liberty*: Charles Louis de Secondat, Baron de Montesquieu, «Mes Pensées», translated, edited and with an Introduction by Henry C. Clark, (Indianapolis: Liberty Fund, 2012), Note 26.

⁸¹ Montesquieu, «Mes Pensées», Note 45.

⁸² Montesquieu, «Mes Pensées», Note 780.

⁸³ *Dictionnaire Montesquieu*, «England», By Philippe Raynaud, English traslations by Philip Stewart, Université de Lyon, <http://montequieu.ens-lyon.fr>.

⁸⁴ *Dictionnaire Montesquieu*, «England», <http://montequieu.ens-lyon.fr>.

⁸⁵ Charles Davenant, *The Political and Commercial Works of Charles D'avenant, Collected and Revised by Sir Charles Whitworth*, vol. 1, (London: Printed for R. Horsefield and others, 1771), faksimileutgave i serien Scholar Select utgitt av Sagwan Press, [1695-1704], preface xii.

⁸⁶ Charles Davenant, *An Essay upon the Probably Methods of making a People gainers in the balance of Trade in Works*, vol.2, 379.

med riktig tilrettelegging og styring av handelen som en forutsetning for å skape velstand. Han hadde et ambivalent forhold til handelens andre konsekvenser. Han mener likevel at det ikke var umulig å forene en tilstand av rikdom i samfunnet med bibehold av de viktige moralske dydene: «[...] it is not impossible to make wealth and virtue coexist together: it has been seen in particular instances: several private men have been both rich and virtuous [...]».⁸⁷ Det viktige med sitatet er en implisitt erkjennelse at handelen skaper velstand. Han sier det samme mer direkte i en advarsel mot luksusvarer som handelen uvegerlig fører med seg: «Trade, without doubt, is in its nature a pernicious thing; it brings in that wealth which introduces luxury [...]».⁸⁸

Defoes to viktigste verk om handel og politisk økonomi er *The Complete English Tradesman* fra 1726 og *A Plan of the English Commerce* fra 1728. I det førstnevnte omfattende tobindsverket har han flere generelle kapitler om handel og handelens samfunnsmessige konsekvenser. Når det gjelder det avgrensede velstandspoenget har han flere interessante utsagn. I kapittel XXV i Vol. 1 samler han trådene og konkluderer:

The whole glory and greatness of *England* then being thus rais'd by TRADE, it must be unaccountable folly and ignorance in us to lessen that one article in our esteem, which is the only fountain from whence we all, *take us as a nation*, are raised, and by which we are enriched and maintained.⁸⁹

Han avslutter kapittelet med å vise til det faktum at handelen har økt landets velstand og knytter dette til både handelen og til det tilknyttede fenomen som er produksjonen av varene: «Certain it is, that our traffick has increased our riches; and 'tis also certain, that the flourishing of our manufacture is the foundation of all our traffick, as well as our merchandize as our inland trade».⁹⁰ En tilsvarende direkte referanse til *manufacturing* og innenlandsøkonomien finner vi i avisartikkelen i *The London Journal* som var kildeteksten til det andre essayet i *The Gentleman's Magazine*. Der fremheves utviklingen av en diversifisert innenlandsk produksjonssektor som selve navet i en mer utviklet handelsøkonomi.⁹¹ Handel mellom utviklede europeiske land øker i viktighet i forhold til langdistanse- og kolonihandel. I *A Plan of the English Commerce* utdypes utviklingsfortellingen. Defoe forklarer hvordan det er mulig for et karrig land med ugunstig klima og begrensede ressurser fra naturens side allikevel å skape velstand. «But where the Trade is, there are the People, there the Wealth,

⁸⁷ Davenant, *Balance of Trade*, in *Works*, vol. 4, 17.

⁸⁸ Davenant, *Balance of Trade*, in *Works*, vol. 2, 275.

⁸⁹ Daniel Defoe, *The complete English Tradesman*, Vol. I, (London: printed for C. Rivington, 1738), Faksimileutgave fra Harvard University Graduate School of Business i serien Gale ECCO Print Editions, Eighteenth Century Collections, [1726], 331.

⁹⁰ Daniel Defoe, *The complete English Tradesman*, Vol. I, 332.

⁹¹ *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 2. spalte.

there the great Markets, and the large Towns; and in a Word, there the ready Money: For it is the Trade that has made the common People rich, as Pride has made the Gentry Poor.»⁹² Handelen er årsaken. Det er ikke den gamle samfunnsorden som driver utviklingen, snarere tvert imot. Nye grupper leder an, og det nye handelssamfunnet har ringvirkninger for bredere lag av folket, noe som var et helt nytt fenomen. Holland er også rikt, men på en helt annen måte, fremfører Defoe i begge verkene. Hollenderne er rene mellommenn i handelskjeden, og det innenlandske forbruket av importerte varer er lite. Dette skyldes ikke bare at befolkningen er ganske liten, men at «[...] their way of Living is sparing, their Excesses few and mean, and their Ostentation or Gayety very low priz'd».⁹³ Kontrasten til England kunne knapt vært større, slik Defoe beskriver det. «BUT in Enland, the Country is large, populous, rich, fruitful; the Way of Living, large, luxurious, vain and expensive [...], the Temper of the People gay, ostentatious, vicious, and full of Excesses; even criminally so in some Things and too much encreasing in them all.»⁹⁴ Sitatet beskriver et samfunn som ligner på Mandevilles bikube. Det er verdt å merke seg motsetningsforhold i flere av Defoes meningsytringer. På den ene side forfekter han svært strenge syn på såkalt luksus. Samtidig fremkommer beskrivelser som i dette sitatet, og som tyder på mer liberale og aksepterende holdninger.

Mandevilles dikt «The Grumbling Hive: or, Knaves turn'd Honest» og verket *Fable of the Bees* som diktet inngår i, skapte stor offentlig oppstandelse i forbindelse med nytugivelsene i 1723 og 1729. Den store bikuben som beskrives i diktet lot seg lett gjenkjenne som London, sydet av liv og virksomhet og alle fulgte sin egeninteresse. Resultatet var et samfunn hvor de klassiske moralske dydene var skjøvet til side, men som materielt var svært vellykket. Samfunnet var rikt: «A Spacious Hive well stockt with Bees, That lived in Luxury and Ease [...]».⁹⁵ Det etterlates ingen tvil at det var næringsvirksomheten som skapte velstanden: «Was counted the great Nursery Of Sciences and Industry».⁹⁶ Da biene bestemte seg for å vende tilbake til de gamle klassiske dydene går det ikke lenge før samfunnet stopper opp og velstanden forsvinner. Det positive synet at den enkelte handelsmanns egoistiske virke tjener fellesskapet er det samme som formidles gjennom essayene i mitt kildemateriale.

Når jeg går videre til den internasjonale maktposisjon som en vellykket handel gir grunnlaget for, tar jeg utgangspunkt i de tre ulike synene vi så formidlet i essayene. Det første

⁹² Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, (Wilmington, Delaware.: Vernon Press, 2013), 35.

⁹³ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 85.

⁹⁴ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 86.

⁹⁵ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, With a Commentary Critical, Historical, and Explanatory by F.B. Kaye, Volume One, Basert på utgaven fra 1732 som er den siste utgitt av forfatteren før hans død, (Oxford: Clarendon Press, 1924), [1714], 17.

⁹⁶ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, Volume One, 17.

går på handelens konfliktdempende konsekvens. Argumentet er først og fremst økonomisk motivert. Noe av det viktigste myndighetene må etterstrebe, er unødige krangler med fremmede makter. I det andre essayet i *The London Magazine* ble et slikt budskap klart formidlet. Myndighetene ble berømmet for å ha «[...] taken the most effectual Way to preserve our Trade with all Nations, by preserving peace with them; as long as we do that, Trade will shift for itself, and cut its own way».⁹⁷ Fred er en forutsetning for handelen, er innsikten.

Staten har sterk egeninteresse av ikke å skade handelen på grunn av dens betydning for statsfinansene. England var mer eller mindre kontinuerlig i krig fra 1688 og til Utrechtfreden i 1713. Krigene på 1600-tallet hadde bunnskrapt statskassene i de krigførende landene. Voltaire anfekter i *Le Siècle de Louis XIV* at ingen land opp gjennom historien har kunnet basere sin varige velstand på utbytte fra kriger. Det er det kun handelen som kan.⁹⁸ Som en del av sitt resonnement viser han til situasjonen i England: «England is always impoverished by war [...] and owes all its grandeur to its commerce».⁹⁹ Krigene med Frankrike etter 1688-revolusjonen var en spesielt stor byrde for de engelske statsfinansene. Konsekvensen var en to-tredobling av statsbudsjettet, og det var mer enn det vanlige skattesystemet kunne finansiere.¹⁰⁰ Slik var situasjonen før innføring av statlige låneopptak som finansieringskilde. Ny militærteknologi og dyrere krigføring bidro til å øke finansieringsbehovet. Staten gjorde seg helt avhengig av handelens overskudd, direkte og indirekte. Vi ser her ett viktig uttrykk for symbiosen mellom økonomi og politikk og interessefellesskapet mellom handels-samfunnet og staten. Tidlig på 1700-tallet gjør de såkalte neo-colbertistene seg tanker rundt den tette forbindelsen mellom om militærmakt og den makt som har sitt utgangspunkt i en vellykket handel. «By emphasizing the military significance of a country's wealth [...] they turned the balance of military power into a balance of economic power. Militarily, viability required that every state did its utmost to promote economic advance.»¹⁰¹ Velstand gir grunnlag for økonomisk makt som er nødvendig for å kunne mobilisere en tilstrekkelig militær kapasitet og trussel. Den politiske maktbalansen mellom de viktige landene i Europa var nært knyttet til militære styrkeforhold. Tilsvarende tanker finner vi hos Melon, Voltaire og Montesquieu tidlig på 1730-tallet.

⁹⁷ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 387, v.sp., G.

⁹⁸ I engelsk oversettelse: Francois-Marie Arouet Voltaire, *The Age of Lewis XIV*, (London: Printed for R. Dodsley, in Pall-mall, 1752), 122.

⁹⁹ Voltaire, *The Age of Lewis XIV*, 123.

¹⁰⁰ Thomas Horne, *The Social Thought of Bernard Mandeville*, (New York: Columbia University Press, 1978), 54.

¹⁰¹ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, (Cambridge, MA and London: Harvard University Press, 2005), 28.

Essayene formidler synet at begge parter i en bilateral internasjonal handelsrelasjon har et sterkt insitament til ikke å forstyrre handelen. Sir Worthy illustrerte poenget med å vise til at myndighetene i forbindelse med et spansk traktatbrudd valgte klokt ved ikke å overdrive reaksjonen som kunne ha foranlediget en ny europeisk storkrig.¹⁰² I *De l'esprit des lois* fra 1748 uttrykker Montesquieu et tilsvarende syn: «The natural effect of commerce is to lead to peace. Two nations that trade together become mutually dependent [...] and all unions are based on mutual needs».¹⁰³ Jeg er klar over at sitatreferansen er fra etter perioden jeg fokuserer, men utsagnet reflekterer et veletablert syn når han skriver sitt berømte verk. Hans gode venn, Melon, hadde skrevet noe tilsvarende allerede i 1734 i *A Political Essay upon Commerce*: «The Spirit of Conquest and the Spirit of Commerce, mutually exclude each other, in a Nation [...]».¹⁰⁴ I den direkte fortsettelsen gjør Melon en viktig tilknyttet observasjon: «But the Spirit of Commerce, is always accompanied by the Wisdom necessary for Preservation».¹⁰⁵ Et land som definerer seg som et handelssamfunn vil følge en maksime som etterstreber ikke å forstyrre handelen.

Det andre synet på handelens betydning for relasjonene til fremmede makter er diametralt motsatt. Internasjonal handel øker konfliktnivået og risikoen for krig mellom Europas førende nasjoner. England har gjennom handelen utvidet sin globale økonomiske interessesfære. Vi husker fra 1711-essayet i *The Spectator* fremhevelsen av at handelen hadde muliggjort «[...] a kind of additional Empire [...]»¹⁰⁶ Etablering av internasjonal økonomisk makt var en aggressiv handling som hadde konsekvenser andre europeiske makter, som konkurrerte om handelshegemoni, handelsruter og kolonier. Konkurransen mellom landene hadde vinnere og tapere, og det bidro til å øke konfliktnivået. *Commerce* ble nært knyttet opp til og identifisert med Englands *reason of state*. Økonomi og politikk ble koblet sammen. Hont skriver at koblingen og krysningen mellom handel og politikk skjedde «[...] when success in international trade became a matter of military and political survival of nations. Jealousy of trade signaled that the economy had become political. It inaugurated global market competition as a primary state activity».¹⁰⁷

¹⁰² Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 386, h.sp., G.

¹⁰³ I engelsk oversettelse: Charles-Louis de Secondat Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, Oversatt og redigert av Anne M. Cohler, Basia Carolyn Miller og Harold Samuel Stone, 16. opptrykk 2011. Cambridge: Cambridge University Press. 1989), XX, 2.

¹⁰⁴ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, Translated with some Annotations, and remarks by David Bindon, Esq., (Dublin: Printed for Philip Crampton, Bookseller at Addison's Head. 1737), [1734], 136.

¹⁰⁵ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 136.

¹⁰⁶ Edward Cave, red., «Artikkel uten tittel», *The Gentleman's Magazine*, mars 1733, 145, h.sp. D-E.

¹⁰⁷ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 5.

Da Sir Worthy ramset opp alle de positive trekkene ved den økonomiske utviklingen i England i det andre essayet i *The Gentleman's Magazine*, inkluderte han interessant nok den betydelige nydyrkingen av jordbruksland: «[...] ploughed up Millions of Acres, and are more able to supply *foreign markets*.»¹⁰⁸ Synet er at nydyrking er en integrert del av det nye handelssamfunnets ekspansjon. Melon er i samme tankebaner og ser i tillegg denne formen for ekspansjon som positiv fordi den nettopp unngår konfliktpotensial i forhold til andre land. «To reclaim barren Lands, and make them profitable; is to conquer new Countries, without making any one Person miserable [...] It would be acquired, without the dangers of War, without the Loss of a Citizen, and without attracting the Jealousy of Neighbours.»¹⁰⁹ Det er interessant at man tenkte så bevisst på alternative måter å ekspandere, som ikke ville oppfattes provoserende.

Tidens tradisjonelle tenkning rundt internasjonal handel var at den var et null-sum spill og det den ene vant, tapte den andre. England innledet en aggressiv økonomisk strategi da landet første gang i 1651 vedtok en *Navigation Act*. Den var direkte myntet på å svekke Hollands ledende posisjon. Engelsk import og eksport måtte skje på engelske skip. Dette er et eksempel på hva bestrebelser mot å bygge et *additional Empire* innebærer for nabolandene i Europa som kommer i veien for Englands handelsambisjoner. J.G.A Pocock ga i 1975 ut boken *The Machiavellian Moment*. Pocock hevder der at det var først mot slutten av niårskrigen (1688-1697) at England fikk selvforståelsen at landet var blitt en handelsnasjon «[...] and that according to the assumptions of the age, commerce was an aggressive action, an acquisition to the trading society's self of something which might have been acquired by another, an end to which war might or might not be an appropriate means.»¹¹⁰ Det at England begynte å se seg selv i et nytt lys som en handelsnasjon gjorde, ifølge Pocock, at begrepet handel ble politisert: «At a very rapid pace, an entity known as Trade entered the language of politics, and became something [...] (that no one – min tilføyelse) could afford to neglect and which, in an era of war, was intimately connected with the concepts of external relations and national power.»¹¹¹ Erkjennelsen at det var oppstått en gjensidig avhengighet mellom handel og utenrikspolitikk var med andre ord ny og skjedde i England på 1690-tallet. Davenant, som tidlig politisk-økonomisk tenker, hadde syn på løsningen på Europas sikkerhets- og maktbalanseproblem. Han var sterk motstander av idéen om at universalmonarkiet (en fransk

¹⁰⁸ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp. E.

¹⁰⁹ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 136.

¹¹⁰ J.G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment*, (Princeton: Princeton University Press, 1975/2003), 425.

¹¹¹ J.G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment*, 425.

ambisjon) var en løsning. Han forfektet i stedet idéen om mindre stater – *commonwealths* med republikanske trekk – som et bedre system for å sikre stabilitet. Han sier først at «Commonwealths are trading societies [...]» og fortsetter med erkjennelsen «[...] as there will be trade, so there will be war; most commonwealths pursue increase rather than preservation [...]».¹¹² Vi ser altså at Davenant reflekterer synet på handel som en aggressiv handling.

Konfliktpotensialet som kampen om internasjonale handelsposisjoner skapte, motiverte en parallell militær opprustning. England bygget seg raskt opp til å bli verdens ledende militære sjømakt. Voltaire kommenterer koblingen så tydelig som bare vel er mulig: «Det er handelen som litt etter litt har skapt sjøstridskreftene som gjør engelskmennene til herrer på havene. De har for tiden nesten to hundre krigsskip».¹¹³ Melon gjør også en tydelig kobling mellom militær og økonomisk makt. Et land som lykkes med handel med andre nasjoner og har bygget opp sin militære kapasitet, vil endre sin adferd i forhold til andre land. Melon utlegger sine resonnementer basert på teoretiske øystater. Den øystaten som kommer best ut av handelen mellom øyene vil endre oppførsel: «Superiority of Commerce shall have rendered thus powerful, ought to conduct themselves by new political maxims.»¹¹⁴ Den mektige øystaten vil skruppelløst utnytte sin posisjon i sin handelspolitikk. Den vil stimulere handelen med de statene som ikke utgjør noen trussel, men søke å ødelegge handelen for andre «[...] whose Competition may alarm her». «Thus her Tranquility will become equal to her Power» lyder fortsettelsen.¹¹⁵ Vinneren, den sterke handelsmakten, lykkes med sitt viktige strategiske mål – stabilitet for seg selv og på egne premisser. Handelen er virkemiddelet. Melon utvikler teorier om internasjonal konkurransedynamikk og viser den tette koblingen mellom handel og politikk.

Jeg har vært inne på koblingen mellom begrepene velstand og landets maktposisjon i forhold til andre land. Ovenfor har jeg vært innom årsakene til hvorfor man var opptatt av forbindelsen. Det er imidlertid ytterligere en viktig dimensjon ved den. D'Anvers oppsummerte i det første essayet de tre motivene myndighetene har for å etterstrebe en mektigst mulig posisjon i forhold til andre: «[...] it is for the Honour, Safety, and Profit of every Kingdom, That Merchants be protected and encourag'd».¹¹⁶ De to siste motivene er militære og økonomiske, og som ble drøftet ovenfor. Det første motivet har med landets ære

¹¹² Charles Davenant, *Balance of Trade*, i *Works*, vol. 2, 275.

¹¹³ Voltaire, *Filosofiske brev*, 44.

¹¹⁴ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 9.

¹¹⁵ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 10.

¹¹⁶ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v. sp., D.

og et nasjonalt ønske om *grandeur* å gjøre. Uttrykket mektig har således en tredje dimensjon, noe som fremkommer tydelig i sitatet fra samme essay: «Why should the Merchant stand on worse Terms in a Country which owes her Wealth and *Grandeur* (min kursivering) to Trade?»¹¹⁷ Begrepet *grandeur* har koblinger til republikanske ideer i England som fikk en renessanse fra midten av 1600-tallet. Tankestrømmingene gikk under flere navn – republikanisme, neo-machiavellisme og neo-harringtonisme – og beholdt sin idékraft som ideologi og verdensanskuelse frem til tiden rundt den franske revolusjonen. Tradisjonen, som idealiserte forholdene i den romerske republikken, hadde i seg idealet om rikers ekspansjon og viktigheten av internasjonal *grandeur*. Det å lykkes som internasjonal handelsnasjon, ble en ny måte i en ny tid å oppnå nettopp slike ambisjoner. Pocock beskriver et moralsk spenningsforhold mellom republikanismen og idégrunnlaget til den nye moderne handelsamfunnet.¹¹⁸ De to ulike verdensanskuelsene hadde imidlertid en viktig symbiotisk effekt, ifølge Hont i *Jealousy of Trade*, gjennom at de «[...] also developed important political synergies, chiefly between the republican doctrine of national grandeur and the modern politics of global markets».¹¹⁹ Vi ser med andre ord at idéer fra republikanismen kan ha påvirket Englands internasjonale ambisjoner og landets satsning på handel.

b) Handel – landets styre og handelens rammebetingelser

Temaet er sammensatt. Den første delen drøfter handelssamfunnets nye krav på landets styresett og myndighetenes maktutfoldelse. Den andre etablerer koblinger til den moderne naturrettankegangen slik den utviklet seg på 1600-tallet, med vektlegging av sentrale universelle rettigheter som frihet og eiendomsrett. Den tredje og siste delen har et mer praktisk nivå og dreier seg om myndighetenes løpende tilrettelegging og stimulering av handelen gjennom lover og initiativ.

Det er en gjensidig avhengighetsrelasjon mellom handel og det politiske systemet - *polity*. Vi så i presentasjonen av essayene flere ytringer fra D'Anvers som kobler handel og *polity* sammen. Handelen fremstilles som et skjørt fenomen, som det ikke skal så mye til å forstyrre og ødelegge. Den allegoriske tolkningen av fabelen om den indiske prinsen illustrerte at en blomstrende handel ikke kan utvikle seg i land hvor myndighetene utviser arbitrær maktutfoldelse.¹²⁰ Handelsmannen som vi gjentatte ganger i essayene ser bli fremstilt som samfunnets viktigste medlem, får en særegen gjennomslagskraft for sine krav og behov.

¹¹⁷ Edward Cave, red., «On COMMERCE», *The Gentleman's Magazine*, oktober 1732, 1014, v. sp., G.

¹¹⁸ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 11.

¹¹⁹ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 11.

¹²⁰ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 277.

Vi kan snakke om at handelen har en disiplinierende og stabiliserende effekt på landets myndigheter. Forutsigbarhet er et nøkkelord og den sikres best i land som styres gjennom lover. De beste lovene finner man i land som i styreformen ligner på republikken. England fikk etter revolusjonen i 1688 nettopp dette. D'Anvers konstaterer med tilfredshet at England har hatt et godt styre og som har bidratt til handelens blomstrende utvikling.¹²¹

Allerede kort etter revolusjonen uttrykker Davenant meninger om betydningen av statsformen som har påvirkning av republikanisme og neo-machiavellisk tenkning. Han omformulerer i sitt verk fra 1699 en påstand fra Machiavellis *Discorsi*: «That when a free state degenerates into tyranny, the least mischief that it can expect, is to make no farther advancement in its empire; and no farther encrease in riches and power, but for the most part it goes backward and declines».¹²² Han formidler en viktig sammenheng mellom handelens mulighet til å utvikle seg og landets styre. D'Anvers' syn finner vi tilsvarende tydelig hos både Voltaire og Montesquieu. England var et forbilde og ideal for begge i formative år av deres virke. Montesquieu ga ut sitt hovedverk *De l'esprit des lois* i 1748, men hadde arbeidet med det i over 20 år. Viktig inspirasjon kan spores tilbake til England og personer han pleiet kontakt med under sitt opphold i 1729-1731. Forskning har sannsynliggjort at den ene av Montesquieus to inspirasjonskilder var engelske intellektuelle, først og fremst John Locke og Bolingbroke.¹²³ Det er sannsynlig at diskusjonen i engelsk presse og samfunnsdebatt om maktbalansering og maktfordeling påvirket og bevisstgjorde Montesquieu. Han deltok aktivt i det intellektuelle miljøet og var omgangsvenn med både Bolingbroke og Lord Chesterfield. Isaac Kramnick belegger i sin kritiske bok *Bolingbroke & His Circle* fra 1968 at kretsen rundt Bolingbroke og *The Craftsman* var kanskje den viktigste «[...] source of Montesquieu's general impressions of English government».¹²⁴ I *De l'esprit des lois* vektlegger han handelens disiplinierende virkning for det som var et hovedprosjekt for ham: «[...] to discover a means of checking the abuse of unlimited power».¹²⁵

Robert Shackleton utga i 1949 *Montesquieu, Bolingbroke, and the Separation of Powers*. Han argumenterer for at Montesquieu var direkte inspirert av Bolingbrokes tenkning rundt maktdeling.¹²⁶ Når det gjelder Bolingbrokes innflytelse har Kramnick bidratt til at den

¹²¹ Isaac Kimber, red., «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.», *The London Magazine*, novemberutgaven 1732, 387, h. sp., D.

¹²² Charles Davenant, *An Essay upon the Probable Methods of making a people gainers in the Balance of Trade*, in *Works*, vol. 2, 336.

¹²³ *Dictionnaire Montesquieu*, «England», <http://montequieu.ens-lyon.fr>.

¹²⁴ Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle*, 149.

¹²⁵ Albert O. Hirschman, *The Passions and the Interests, Political Arguments for Capitalism before its Triumph*, (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 1977), 77.

¹²⁶ Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle*, 144-145.

er blitt problematisert og trolig gitt en riktigere nyansering.¹²⁷ Shackleton hevdet at Bolingbroke hadde vært «[...] the author of views on the separation of powers that were a novel departure from traditional idea on the mixed state».¹²⁸ Kilden som Shackleton baserte seg på, var en artikkel som man vet at det var Bolingbroke som skrev i *The Craftsman* den 27. juni 1730. Den tradisjonelle debatten i England hadde gått på balansering av makten mellom kongen og parlamentet og ikke på en separasjon av makten i tre uavhengige deler. Shackleton hevdet at Montesquieu «[...] who learned of Bolingbroke's ideas in *The Craftsman*, constructed from them his unique notion of liberty as consisting in a rigid separation of governmental powers».¹²⁹ Det var dette synet som Kramnick imøtegikk og mente at skyldtes en feiltolkning.

Debatten rundt maktdeling var nært knyttet til et kritisk perspektiv på maktens grunnleggende vesen. Kramnick gir Bolingbroke anerkjennelse for ny tenkning rundt «[...] distrust of power [...]».¹³⁰ Dette bidraget kan ha preget Montesquieu, hevder Kramnick.¹³¹ Interessant nok fant man i Montesquieus notatbok fra tiden i London et sitat han hadde kopiert fra *The Craftsman*: «The love of power is natural; it is insatiable; almost constantly whetted, and never cloyed by possession».¹³² I *De l'esprit des lois* formulerer Montesquieu en berømt setning som beskriver måten ubegrenset makt må kontrolleres: «So that there may be no abuse of power, it is necessary that, through the disposition of things, power be stopped by power».¹³³ I *Notes sur l'Angleterre* utlegger Montesquieu hvordan man i England har løst denne nødvendigheten gjennom en nøye gjennomtenkt balansering av makten. Det er nærliggende å anta at slike refleksjoner må ha påvirket hans videre tenkning:

At present, England is the freest country in the world; I don't except any republic. I say free because the prince lacks the power to inflict any wrong imaginable upon anybody at all, since the power is controlled and limited by statute. But, if the lower house were to become master, its power would be unlimited and dangerous, because it would simultaneously possess executive power; instead on which, unlimited power is currently held by parliament and the king, and executive power lies with the king, whose power is restricted.¹³⁴

---

¹²⁷ Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle*, (Ithaca and London: Cornell University Press, 1968, 144-150.

¹²⁸ Shackleton sitert av Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle*, 144.

¹²⁹ Shackleton sitert av Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle*, 144-150.

¹³⁰ Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle*, 149.

¹³¹ Isaac Kramnick, *Bolingbroke & His Circle*, 149.

¹³² Montesquieu sitert i Albert O. Hirschman, *The Passions and the Interests*, 78.

¹³³ Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, XI, 4.

¹³⁴ *Oxford University Comparative Law Forum*, «Montesquieu in England: his 'Notes on England', with Commentary and Translation Commentary», Translations and annotations by Ian Stewart, Includes an English translation of Montesquieu: «Notes sur l'Angleterre», (2002).

Den utøvende makten ligger hos kongen og er begrenset av lover vedtatt av den lovgivende parlamentariske makt. Delingen av makten gjør at den utøvende og lovgivende makt ikke er samlet ett sted, som ville innebære risiko for misbruk.

Også Voltaires syn på det engelske politiske systemet støtter opp om synene på forholdet mellom handel og politikk som formidles i londonpressen. I kapittelet «Om styreformene» i *Lettres anglaises* innleder han med å fremheve «Den heldige sammensetningen av det engelske styret, denne harmoni mellom Underhuset, Overhuset og Kongen har ikke alltid eksistert».¹³⁵ Den tilstanden han beskriver er noe engelskmennene klokt har utviklet over tid. Gradvis har man kommet frem til erkjennelsen at makt må møtes med motmakt. Et eksempel er kongens motiv for etablering av en ny adel etter at den gamle døde ut. Dette var, ifølge Voltaire, «[...] for å skape en motvekt mot borgerne, som var blitt for farlige».¹³⁶ Systemet er gjennomtenkt, og adelens makt er avgrenset til rollen i parlamentet. Underhuset er «[...] nummer en når det gjelder innflytelse, selv om det nummer to i forhold til rang».¹³⁷ I kapittelet «Om parlamentet» i samme bok skriver Voltaire at engelskmennene «[...] ved stadig nye anstrengelser endelig har klart å opprette denne kloke styreformene, hvor kongen, allmechtig når det gjelder å gjøre godt, står med bundne hender når det gjelder å gjøre ondt».¹³⁸ Man har altså klart å beskytte seg mot skadelig vilkårlig kongemakt. Tilsvarende skjerming mot ukontrollert makt har balansen mellom parlamentet og kongen sikret: «Overhuset og Underhuset er nasjonens dommere, Kongen er overdommer. Denne balansen manglet hos romerne».¹³⁹

Defoe dekker svært mange sider ved handel og handelsmannens virke i sine verk fra 1726 og 1728. Ingen av dem skaper imidlertid overordnede koblinger mellom handels-samfunnet og det politiske systemet. Når det derimot gjelder Melon har han i sitt ene verk flere interessante referanser til nødvendigheten av godt styre, som er i fullt samsyn med londonpressen på 1730-tallet. En av referansene finner vi i forlengelsen av en tilfreds konstatering at «[...] the Spirit of Peace hath inlightned all *Europe* [...] and a Nation can now no otherwise aggrandize it self, than by Wisdom in its Government at Home».¹⁴⁰ Denne oppsummerende konstatering følger etter at Melon først i detalj har vist hvorfor blant andre Tyrkia, Russland og Spania ikke har lyktes med handel. Budskapet er at å bli en *trading*

¹³⁵ Voltaire, *Filosofiske brev*, 40.

¹³⁶ Voltaire, *Filosofiske brev*, 43.

¹³⁷ Voltaire, *Filosofiske brev*, 43.

¹³⁸ Voltaire, *Filosofiske brev*, 38.

¹³⁹ Voltaire, *Filosofiske brev*, 38.

¹⁴⁰ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 144.

nation innebærer at politikk og økonomi holistisk knyttes sammen: «Their Strength increaseth, according to the Progress they make, in Polity and Commerce [...]».¹⁴¹ Jeg nevnte at Mandevilles fabeldikt om bikuben var en lett gjennomskuelig beskrivelse av London. Den *polity* som bikuben har ligner svært på den engelske: «No Bees had better Government [...] They were not Slaves to Tyranny, Nor rul'd by wild Democracy; But Kings, that could do no wrong, because Their Power was circumscrib'd by Laws».¹⁴² I diktet kommer prisingen av kubens styre i umiddelbar forlengelse av den panegyriske beskrivelsen av velstanden som handelen har skapt. Det er med andre ord overlappende syn i essayene og hos Mandeville når det gjelder avhengighetsforholdet mellom handel og *polity*.

I essayene er det flere likeartede syn på viktigheten av frihet og trygghet rundt eiendomsretten. Et representativt eksempel fra den ene kildeteksten i *The Craftsman* er at «[...] *Liberty and Property* must be secure, where *Trade* is establish'd and maintain'd».¹⁴³ Hva som ligger i ordet *secure*, må det knyttes noen kommentarer til. Jeg går først inn på friheten. Essayene fra oktober og november 1732 presenterte synet at frihet både er en forutsetning for handel og en konsekvens av handel. Frihetsbegrepet er i sammenheng med handel knyttet til landets *polity*. Frihet som den her forstås er frihet fra vilkårlighet. Den beste form for forutsigbarhet skapes i land styrt av lover. Voltaire formidler i *Lettres anglais* et helt tilsvarende budskap om betydningen av frihet. Vi så i åpningssetningen i kapittelet om handelen koblingen mellom handel og frihet.¹⁴⁴ Handel fører til frihet som skaper enda mer handel. Det ene bidrar til den andre og omvendt. Resultatet er et rikt land og en mektig stat. Mens Voltaire kommer med et forklaringsparadigme finner vi en grunnleggende konstatering av frihet i England hos Montesquieu. I *Notes sur l'Angleterre* skriver han at «At present, England is the freest country in the world; I don't except any republic [...]».¹⁴⁵ Montesquieu knytter utsagnet til det politiske systemet med balansering av makt og kontroll av maktens grenser. Systemet er stabilt. Det er konsekvensene av et slikt system som skaper den form for frihet som handelen krever. Montesquieu var som vi så ovenfor spesielt opptatt av å forhindre arbitrær maktutfoldelse. Andre spor vi kan finne om hans meninger om den engelske friheten baserer seg på tolkning av en notene i *Mes Pensées*. Med kommentaren «The English are busy; they don't have the time to be polite» skaper han en implisitt kontrast til en motsatt

¹⁴¹ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 142.

¹⁴² Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, Volume One, 17.

¹⁴³ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 277.

¹⁴⁴ Voltaire, *Filosofiske brev*, 44.

¹⁴⁵ *Oxford University Comparative Law Forum*, «Montesquieu in England [...]».

situasjon i Frankrike.¹⁴⁶ Fordi engelskmennene lever i et politisk system som legger forholdene til rette for handelsvirksomhet, er det nettopp *det* de bedriver. Franskmenne lever i et annet politisk system, påpeker både Montesquieu og Voltaire. Konsekvensen er at borgerne motiveres til annerledes adferd. Montesquieu synes å mene at franskmennene anstrenger seg for å være *polite* for å kunne hevde seg innenfor rammen av det absolutte kongedømme. Voltaire harselerer med den velpudrede franske adelsmannen som «[...] vet nøyaktig når kongen står opp og når han legger seg, og som gjør seg selv betydelig, selv når han ikke er noe annet en slave på en ministers forværelse».¹⁴⁷ Systemet former kulturen og kulturen styrer adferd og handlinger. Det engelske systemet har gjort borgerne frie til å forfølge egeninteressen gjennom kommersiell foretaksomhet.

Den eneste direkte referanse som jeg har identifisert hos Defoe knyttet til betydningen av frihet, går rett på hva den engelske formen for frihet innebærer for landets innbyggere: «[...] in free Nations, where the People are not affraid to own their own Circumstances, and to appear in good Condition when they are in good Condition».¹⁴⁸ Defoe hyller handelsmannen, men det er det politiske systemet som har *muliggjort* hans suksess gjennom å sikre friheten. Implisitt i sitatet ligger en form for aksept også av det som ville kalles luksusforbruk. Også det har man frihet til, om man har råd. Defoe beskriver også ringvirkningene av handelen for det bredere lag av folket. Beskrivelsen er svært likeartet den vi så i den første av kildeartiklene fra *The Craftsman*.¹⁴⁹ Kanskje er det fra Defoes fortsatt ganske ferske verk fra 1728 som D'Anvers kan ha funnet inspirasjon til sin meningsytring om ringvirkninger? Spredning av velstand og eiendom i samfunnet bidrar til å trygge og bevare friheten. Interessefellesskap demper konfliktpotensial og bidrar til stabilitet, er synet som fremmes. Defoe beskriver at konsekvensen av handelsmannens virksomhet er at «[...] the labouring, manufacturing people under them are infinitely richer than the same Class of People in any other Nation in the World».¹⁵⁰ Synet er at handelen muliggjør fremskritt, fortsatt som en gradvis bedring av befolkningens levevilkår.

I *Jealousy of Trade* formidler Hont en senere historisk analyse som David Hume gjorde av forholdet mellom handel og frihet i Europa fra slutten av 1600-tallet:

By the second half of the seventeenth century, commerce and trade became genuinely transformative political agents in Europe. The response of European monarchies to competitive pressures in trade led

¹⁴⁶ Montesquieu, «Mes Pensées», Note 780.

¹⁴⁷ Voltaire, *Filosofiske brev*, 45.

¹⁴⁸ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 42.

¹⁴⁹ Nicolas Amhurst, red., «NO. 329. SATURDAY, October 21, 1732», *The Craftsman*, 278.

¹⁵⁰ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 42.

to the adoption of trade as a reason of state. Eventually this move undermined their domestic system of power.¹⁵¹

Vi ser her et ettertidig forsøk på å beskrive hva handelssamfunnets transformerende prosesser hadde å si for utviklingen av nye former for *polity* i Europa. Konsekvensen ble en irreversibel reformprosess mot politiske systemer som lignet på det engelske og den frihet som karakteriserte England.

Man ser i tekster fra perioden to typer situasjoner der den private eiendomsretten ikke respekteres av myndighetene. For det første når myndighetene vilkårlig tilriver seg privat eiendom uten kompensasjon. Dernest urimelig skattlegging av privat eiendom, som har likhetstrekk med ren konfiskasjon. I engelsk lovgivning fant den private eiendomsretten beskyttelse i den særegne engelske versjonen av en grunnlov, *The English Constitution*. Filosofen Locke bidro til å sette forsterket fokus på eiendomsrettinstituttet på slutten av 1600-tallet og med et ståsted i den moderne naturretankegangen i England. Handelssamfunnets nye og store kapitaldannelser kan antas å ha bidratt til at man følte behovet for trygghet som mer presserende. Jeg finner støtte for tilsvarende syn knyttet til eiendomsretten som formidles i essayene hos enkelte av de utvalgte tenkere, men ikke alle.

Montesquieu sier ingen ting om temaet i *Notes sur l'Angleterre* og jeg har heller ikke funnet noe som er relevant i *Mes Pensées*. Derimot kommer Montesquieu indirekte inn på eiendom i *De l'esprit des lois* i kapittelet «On the English Constitution».¹⁵² Det er dokumentert i forskningen at Locke var en viktig inspirasjonskilde for Montesquieus tenkning.¹⁵³ Synet på eiendom står så fundamentalt i Lockes tenkning at er det sannsynlig at Montesquieu står i en lignende tanketradisjon. Det som kan underbygge en slik slutning, er det han skriver om eiendom og arbitrær skattlegging og konfiskasjon i et av brevene i *Lettres persanes* fra 1721. I «Secuel to the Myth of Troglodytes» stiller den despotiske kongen vilkår for at han skal gi tillatelse til å etablere handel i landet og som konsekvens at «[...] wealth [...] be admitted into the country».¹⁵⁴ Vilkåret er at Troglodytes som ønsker å bli handelsmann, klarer å beholde sine moralske dyder intakte etter at han er blitt rik. Kongen minner om at den kongelige autoritet gir ham mulighet til å konfiskere formuen: «Then it will become necessary for me to load you down with taxes [...]».¹⁵⁵ Nå har denne fortellingen flere elementer ved seg, men den illustrerer flyktigheten eiendom kan ha hvis den ikke har

¹⁵¹ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 23.

¹⁵² Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, 156-166.

¹⁵³ *Dictionnaire Montesquieu*, «England», <http://montesquieu.ens-lyon.fr>.

¹⁵⁴ I engelsk oversettelse: Charles-Louis de Secondat Montesquieu, *Persian Letters*, i *Selected Political Writings*, Redigert og oversatt av Melvin Richter, (Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, 1990), 63.

¹⁵⁵ Montesquieu, *Persian Letters*, i *Selected Political Writings*, 64.

den nødvendige trygghet i form av gode lover og et stabilt ikke-despotisk styre. I *De l'esprit des lois* forutser Montesquieu hvor ille det ville gå med landbruket og handelen dersom despoten hadde tilrøvet seg all privat eiendom. Beskrivelsen understøtter Montesquieus syn på betydningen av den private eiendomsretten:

No despotic government damages itself more than one in which the ruler declares himself the owner of all land, and the heir to all his subjects. What results is the complete neglect of agriculture, and, in addition, if the ruler engages in commerce, the ruin of every kind of industry.¹⁵⁶

I drøftelsen ovenfor inkluderte jeg et utsagn som Davenant hadde omskrevet fra *Discorsi*, om forholdet mellom landets styreform og handelen. Hont går i *Jealousy of Trade* tilbake til Machiavellis ordrette faktiske påstand i *Discorsi* og tolker deretter Devenants omskrivning. Han mener at Davenants hovedpoeng var å få frem viktigheten av trygghet rundt eiendomsretten: «[...] it primarily meant the security of property and protection from legalized plunder carried out in the name of taxation».¹⁵⁷

Det siste deltema i kapittelet handler om myndighetenes handelsstimulerende politikk og merkantilistiske praksis. Det er mange meningsytringer om dette i essayene. Det kan forklares av at vi er på et mer praktisk plan i politikken. Trolig har temaet vært gjenstand for mer løpende partipolitiske meningsbrytning. Holdningene som formidles i pressen faller inn i noen hovedkategorier. For det første myndighetenes ansvar for å skape best mulige rammebetingelser for handelen. Dette har med virkemidler som skatter, avgifter, tollsatser og handelstraktater å gjøre. For det andre bruken av målrettede subsidier til private handelsmenn og bruk av toll for å beskytte innenlandsk produksjon. I merkantilismen var styring av handelsbalansen overordnet viktig. For det tredje statens aktive rolle i å styre handelen gjennom aktiv intervensjon, utdeling av handelsprivilegier og etablering av handelskompanier. Under merkantilismen var det økonomisk-politiske systemet tett sammenvevd og staten var en aktiv aktør og premisgiver. Merkantilismen var ikke basert på et sett teorier om organisering av økonomisk aktivitet. Den hadde mer karakter av å være en politisk ideologi og en bestemt tenkemåte som ga seg utslag i et antall økonomiske handlingsregler, og som staten virket i tråd med.¹⁵⁸

Spørsmålene som stilles og som også besvares i essayene går på hva myndighetene bør gjøre mer av, mindre av og hva de overhodet ikke bør beskjeftige seg med. Bevisstheten om at det finnes grenser for hva myndighetene i det hele tatt kan gjøre noe med, viser en

¹⁵⁶ Montesquieu, *Selections from The Spirit of the Laws*, i *Selected Political Writings*, 153.

¹⁵⁷ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 203.

¹⁵⁸ Angar Sandmo, *Samfunnsøkonomi – en idéhistorie*, (Oslo: Universitetsforlaget, 2006), 27-28.

interessant innsikt i handelens grunnleggende karakter og vesen. En slik bevissthet finner vi i kildeteksten i *The London Journal* i november 1732: «[...] Trade cannot be forced, driven, out of its proper Channel, but must have its natural Course».¹⁵⁹ Samme sted finner vi ytringen at «As long as we do that, Trade will shift for itself, and cut its own way» som uttrykk for forståelsen at handelen ut fra sin natur klarer seg best selv.

Som man kanskje kunne vente, er både Voltaire og Montesquieu tause når det gjelder det mer praktiske tilretteleggings- og stimuleringsplanet av handel. De kunnet hatt meninger om den merkantilistiske ideologi, men har det ikke. Derimot har både Davenant og Defoe flere synspunkter og representerer slik jeg ser det, to motpoler i syn. Av denne grunn passer det drøftelsen å starte med Defoe, som har et tradisjonelt merkantilistisk ståsted. En bærende idé i *A Plan of the English Commerce* er den viktige rollen som myndighetene må innta i satsning på prioriterte bransjer. Han argumenterer for at staten må bedrive en aktiv næringspolitikk: «[...] no Power less than that of King, Lords and Commons, can put these Wheels of Improvement into due Motion [...] has always shewn their Readiness to concur in the same just Endeavour [...]».¹⁶⁰ Han har et pragmatisk forhold til at utenlandske myndigheter passer på interessene til sitt eget næringsliv: «No can we wonder that we see such Princes and States endeavouring to set up such Manufacturers in their own Countries [...]».¹⁶¹ Det er akkurat den politikken som England fører. Det er klassisk merkantilistisk tankegods når han skriver:

The Reason is plain; 'tis the Interest of every Nation to encourage their own Trade, to encourage those manufacturers that will employ their own Subjects, consume their own Growth of Provisions, as well as Materials of Commerce, and such as will keep their Money or Species at Home.¹⁶²

Det er interessant å se at målene med den aktive handelspolitikken så tydelig er knyttet til å skape sysselsetting for landets fattige: «[...] all Nations are, or ought to be at Liberty to set their own Poor at Work, if they can, and to prohibit what foreign Manufacture they please for their Encouragement».¹⁶³ Importsubstitusjon er svært høyt prioritert og gjentatte ganger refererer Defoe til at stadig nye varer «[...] being now made at Home».¹⁶⁴ Han har et klart perspektiv på at handelen er en del av et samfunnssystem: «But where the Trade is, there are the People, there the Wealth, there the great Markets, and the large Towns; and in a Word,

---

¹⁵⁹ *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 1. spalte.

¹⁶⁰ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 85, preface xiii.

¹⁶¹ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 23.

¹⁶² Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 23.

¹⁶³ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 114.

¹⁶⁴ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 122.

there the ready Money: For it is the Trade that has made the common People rich [...]».¹⁶⁵ Som flere tenkere i perioden er han opptatt av at handelen skaper gode forutsetninger for vekst i befolkningen. Befolkningens størrelse er noe man diskuterer. Jo større, jo bedre for handelen. Hjemmemarkedet må være stort nok til å støtte bredest mulig innenlandsk *manufacturing*. Det at England hadde et stort hjemmemarked ble påpekt som en vesentlig fordel og forskjell fra Holland. Defoe viser til at eksporten av ull og mange andre varer fortsetter å øke. Dette ser han som det beste beviset på at engelske varer er konkurransedyktige både på pris og kvalitet. Defoe ser en viktig årsak i de kontinuerlige produktivetsgevinstene i tekstilindustrien. To sauer har nå like mye ull som tre hadde før. Årsaken er bedre fór på grunn av god pleining av jordsmonnet. Innen produksjon av varer mener han at England i forhold til andre land er best på å forbedre det han kaller metodene: «wherin we excel in the Improvement [...]».¹⁶⁶ Forståelsen av hvor viktig stadig økt produktivitet er for konkurranseevnen etter at lønnsnivået drives opp av handelen blir sentral. Handelen løser dette selv uten å være avhengig av myndighetenes hjelp. Dette er et eksempel på hvor grensen går for hva myndighetene kan gjøre og ikke gjøre. Både pris og kvalitet må være riktig for å lykkes. Handelsmannen må klare denne jobben selv, og vi er ved selve kjernen i handelens vesen. Slik viktig forståelse er tydelig reflektert i både presseartiklene og i Defoes arbeider. Vi skal se at Davenant har flere tilsvarende innsikter.

Davenant var som flere ganger påpekt preget av den republikanske tanketradisjon. Grunnen til at han, som Hont formidler, «[...] wished to hand over the fate of a trading and seafaring nation to the laws of the international market» var ideologisk motivert.¹⁶⁷ Davenant mente at et land burde ha så få lover som overhodet mulig og passe nøye på at uegennytte dikterer ethvert virke til fellesskapets beste.¹⁶⁸ Slike syn gjør at Davenant fremstår ikke bare som en tilhenger av internasjonal frihandel, men som en som også inntar en *laissez-faire* holdning til handel fra myndighetenes side:

Trade in its Nature Free, finds its own Channel, and best directh its own Course: and all Laws to give it Rules, and Directions, and to Limit, and Circumscribe it, may serve the Particular Ends of Private Men, but are seldom Advantageous to the Publick.¹⁶⁹

Alle tre essayene formidler samme syn og med henvisning til handelens vesen.

Bolingbroke og hans krets sto i samme republikanske tanketradisjon som Davenant. Det er

---

¹⁶⁵ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 35.

¹⁶⁶ Daniel Defoe, *A Plan of the English Commerce*, 136.

¹⁶⁷ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 217.

¹⁶⁸ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 217.

¹⁶⁹ Charles Davenant, *East India Trade*, i *Works*, vol.1, 98.

interessant å se slik liberal tenkning i forhold til øvrig republikansk skepsis og ambivalens til hva handel førte med seg. På den ene side var Davenant motstander av «[...] artificial support for certain domestic strategies of development [...]» motivert av risikoen for korrupsjon.¹⁷⁰ På den annen side var motstanden basert på en riktig forståelse av hva grunnlaget for internasjonal handel måtte være: «[...] that nature had adapted different countries for different manufactures».¹⁷¹ Landet må satse på bransjer med naturgitte forutsetninger, som for Englands del i særlig grad var ullvarer. Dette var imidlertid ikke tilstrekkelig for å sikre varig vekst og fremgang.

Å forbli konkurransedyktig over tid var også avgjørende. For å klare seg på de internasjonale markedene måtte produksjonskostnadene i England holdes lavest mulig: «To make England a true gainer by the woollen manufacture we should be able to work the commodity so cheap, as to undersell all Comers to the markets abroad».¹⁷² Davenant utviser en tidlig forståelse for det som senere på 1700-tallet ble teorien om lands komparative fortrinn og hva som er suksesskriteriene for å konkurrere i de internasjonale markedene. Davenants fokus på landets kostnadsnivå i landet gjenfinnes som tema i kildeartikkelen i *The London Journal* i november 1732, men er utelatt i månedsmagasinene. Sir Worthy kommuniserer en erkjennelse som ligner veldig på Davenant: «[...] for unless we live as cheap as other Nations, we can't work as cheap, nor consequently supply Foreign markets as cheap [...]».¹⁷³ Det finns ikke noe alternativ. Landet må ha en nøysomhetskultur og være preget av arbeidsomhet og foretaksomhet for å konkurrere i handel og «[...] the Ministry can't help it».¹⁷⁴

Davenant ser at det er flere måter å klare å holde kostnadsnivået lavt nok. Det viktigste middelet er å sørge for befolkningsvekst for dermed å kunne holde lønnsutviklingen nede. Derfor er satsningen på nydyrking og landbruk så viktig. Merk her koblingen til Sir Worthys poengtering av at England i løpet av få år hadde «[...] ploughed up millions of acres [...]» i det andre essayet.¹⁷⁵ Siden det tar tid å bygge opp en befolkning, er den andre måten å holde kostnadene lave på å sørge for stadige forbedringer i produksjonsteknologien: «[...] the common progression of things may be hastened by art».¹⁷⁶ Davenant mente at England burde satse på bransjer der man tidligere hadde utvist konkurransedyktighet. Dette var viktigere enn

¹⁷⁰ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 217.

¹⁷¹ Charles Davenant, *Balance of Trade*, i Works, vol.2, 228.

¹⁷² Charles Davenant, *East India Trade*, i Works, vol.1, 100.

¹⁷³ *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 2. spalte.

¹⁷⁴ *The London Journal*, «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Interest, Companies», dagsutgaven 4. november 1732, 2. spalte.

¹⁷⁵ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, v.sp., E.

¹⁷⁶ Charles Davenant, *East India Trade*, i Works, vol.1, 222.

å diversifisere inn i nye bransjer som krevde helt andre ferdigheter. Problemet var imidlertid lønnsnivået i England. Hvordan sikre fortsatt konkurransedyktig i en situasjon der England hadde «[...] the highest wage level in Europe»?¹⁷⁷ «Davenant advocated relying on existing skills and manufactures and on shifting production to products of greater value in the face of competitive pressures.»¹⁷⁸ Løsningen i følge Davenant er å bevege seg inn i segmenter av markedet der man kan konkurrere mer på kvalitet enn bare pris. Der er betalingsvilligheten større. Davenant må her sies å utvise ganske avansert forståelse for handelens vesen. Han har skjønnet hvordan man som selvstendig næringsdrivende må tilpasse seg og finne de beste måtene å konkurrere på i markedet.

Selv om hans tenkning reflekterer at markedet og handelen må klare seg selv, viser han at han står i en merkantilistisk tradisjon. Hont formulerer at Davenant – klart påvirket av republikanismen – konstaterer at det ideelle hadde vært om England ikke hadde hatt internasjonal handel i det hele tatt. Et slikt syn nyanseres imidlertid umiddelbart: «But to take this course was incompatible with England's remaining a strong and thus free country, a condition which required the surpluses generated by foreign trade».¹⁷⁹ Handelsbalansen var nært forbundet med landets makt og frihet. Davenants grunnholdning formulert med Honts ord at «The English, if they desired empire, must found their dominion on trade. The maintenance and growth of *English glory* (min kursivering) both entailed the acceptance of a single imperative, the rule of the international market».¹⁸⁰ Vi er igjen tilbake til republikanismens idealisering av ekspansjon og nasjonal *grandeur*.

Et område der Davenant bryter med tradisjonell merkantilisme er i bruken av statlige virkemidler. Han syn ble referert ovenfor. Det er faren for misbruk av midler og korrupsjon som motiverte det prinsipielle synet. Davenant så derimot at staten kunne være aktiv på andre måter enn hva klassisk merkantilistisk forståelse foreskrev. Som eksempel anbefalte han at staten burde bygge opp og ned lagermagasiner av viktige varer, for å dempe pris-svingninger på matvarer i de internasjonale markedene.

c) Handelen og synet på luksus som ideologisk skillelinje

Holdningen til luksus var kanskje den fremste markøren på hvilken ideologisk skole man sto i fra slutten av 1600-tallet og til langt opp på 1700-tallet. Ordet luksus støter man ofte på i intellektuelle verk og i pressen. I alle de tre essayene i *The Gentleman's Magazine* så vi klare

¹⁷⁷ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 219.

¹⁷⁸ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 222.

¹⁷⁹ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 221.

¹⁸⁰ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 214.

advarsler mot såkalt luksus. Advarselen kommer gjerne som en formanende hale på en positivt ladet meningsytring om hvor bra det kommer til å gå i fremtiden: [...] if we guard against Luxury».¹⁸¹ Det er ikke enighet om definisjonen av hva som er luksus. Det er allerede betydelige innslag av luksusvarer i samfunnet, og det er for mye, menes det. Noen er strengere i synet på luksus enn andre. En debatt i tiden går om kategoriinndelingen av varer. Noen krefter drømmer nostalgisk om å vende tilbake til den gamle samfunnsorden uten handel. Andre krefter synes det er flott å se at den nye handelsklassen bruker sine formuer til synlig velstand også. Deres forbruk er positivt for hele samfunnet. Det er med andre ord ikke et entydig negativt syn som formidles. Inntrykket som skapes er at synet nyanseres og er på glid i mer positiv og aksepterende retning.

Luksus som tema har nær kobling til to svært forskjellige verdensbilder og den store samfunnsmessige transformasjonen som England gjennomgikk. Det må være riktig å si at det gikk en markant ideologisk skillelinje gjennom samfunnet. Den kan grovt karakteriseres av et negativt eller positivt grunnsyn i forhold til overgangen fra den gamle samfunnsorden til det nye handelssamfunnet. De som så med skepsis på den nye tid, forestilte seg starten på en negativ spiral. Holdningene var at handel alltid fører med seg luksus, som alltid leder til korrupsjon av samfunnets moralske dyder og dermed erfaringsmessig til forfall og fall. Den andre hovedgruppen som med langt større entusiasme ønsket den nye tid velkommen, forestilte seg starten på en positiv spiral. Handelen skaper velstand først for handelsmannen og deretter gradvis i større sirkler i samfunnet. Landet blir rikt og mektig.

Med en viss forsiktighet kan man sette merkelapper på hvem som sto i de to ulike ideologiske leirene. I stor grad fulgte skillelinjene de to politiske bevegelsene. Tory-bevegelsen under betydelig påvirkning av tankestrømmer fra republikanisme representerte de reaksjonære og nostalgiske kreftene. Den fraksjonen av Whig-bevegelsen som gikk under benevelsen *Old-Whigs*, lente seg i samme retning. *New-Whigs*, som inkluderte Walpole-myndighetene, sto markant i den andre leieren. Det var en langvarig brytning mellom frontene i en vedvarende ideologi- og verdikamp. Mønsteret var at den gamle skolen angrep og den nye måtte forsvare seg. Bolingbroke sto lenge i sentrum av ideologibrytningen. Kramnick oppsummerer hans ståsted i *Bolingbroke & His Circle* slik: «Another group, typified by Bolingbroke, rejected the new England and lamented the demise of what they considered to have been the traditional political social structure firmly entrenched since the days of the Tudors».¹⁸² Periodens ledende tenkere sto gjerne i den ene eller andre leir. Noen flyttet seg

¹⁸¹ Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, h. sp., E.

¹⁸² Isaac Kramnick, *Bolinbroke & His Circle*, 4.

over tid i retning av den nye orden, men i det store og hele virket bildet statisk og fastlåst over en lang periode – også etter 1730-tallet. Dette betydde ikke at frontene og posisjonene i brytningene alltid var like oversiktelige og konsistente. Jeg mener å se et mønster av motstridende uttrykk og formuleringer, gjerne brukt opportunistisk i partipolitiske angrep. Pocock gir støtte for et slikt syn. Han viser til at «[...] Swift, Davenant, Defoe – to go no further – were found in different company at different times of their lives».¹⁸³ De var klar over dette selv, ifølge Pocock, som mener at slike forflytninger i landskapet best kan forklares «[...] by recognizing that they were employing a highly ambivalent rhetoric, replete with alternatives, conflicts and confusions [...]».¹⁸⁴ Det bør for øvrig fremheves at den generelle skepsisen mot luksus var bred i samfunnet og ikke på noen måte begrenset til dem som sto i den gamle verdensanskuelse. Moralfilosofisk sto samfunnet fortsatt i den tradisjonelle moralske dydsetikken. Det fremskrittsoverrettede Walpole-regimet var også preget av skepsis mot luksus, som demonstrert av ulike lovinitiativ med jevne mellomrom for å redusere omfanget.

Det må være riktig å hevde at på 1700-tallet ble republikanismen modernitetskritikkens fremste uttrykk. Det var tenkere som James Harrington som rundt midten av 1600-tallet hadde stått i bresjen for en revitalisering og utvikling av en slik tankeretning i England. Stikkord for å markere tradisjonen er Machiavellis *Discorsi* og idealisering av den gamle romerske republikken. Davenant sto som vi har sett i denne republikanske tanketradisjonen. Hans grunnsyn på handelen er ganske typisk for betydelige deler av den engelske intellektuelle elite. Det var en pessimistisk oppfattelse av en uungåelig årsak-virkningskjede som handelen hadde satt i bevegelse. Den negative spiralen ville som alltid før i historien ende i den store katastrofen:

Trade without doubt, is in its nature a pernicious thing; it brings in wealth which introduces luxury; it gives a rise to fraud and avarice, and extinguishes virtue and simplicity of manners; it depraves a people, and makes way for that corruption which never fail to end in slavery, foreign or domestic.¹⁸⁵

Modernitetstilhengerne møtte derimot overgangen til det nye handelssamfunnet med en grunnleggende positiv holdning. Det må være riktig å si at de ideologisk hadde koblinger til den moderne naturrettenkegangen. Sentralt i utviklingen av denne sto filosofer som Hugo Grotius, Samuel Pufendorf og senere opp mot slutten av 1600-årene århundreskiftet Locke. Med utgangspunkt i menneskesyn og menneskenaturen bygget naturrettsfilosofene teorier

---

¹⁸³ J.G.A. Pollock, *The Machiavellian Moment*, 446.

¹⁸⁴ J.G.A. Pollock, *The Machiavellian Moment*, 446.

¹⁸⁵ Charles Davenant, *Essay upon the Probable Methods of Making a People Gainers in the Balance of Trade*, i *Works*, vol.2, 275.

rundt sivilisasjonsutviklingen fra en tenkt naturtilstand. Organisering av samfunn basert på visse universelle menneskelige rettigheter var sentralt tema.

Man kan spørre seg om ideologikampen beskrevet ovenfor bare var konfliktskapende og kanskje bremsset utviklingen. Det er imidlertid tegn på at det motsatte var tilfelle. Forskningslitteraturen peker faktisk på at det var synergier som oppsto i brytingen mellom verdensanskuelserne. Jeg har tidligere vist at Hont i *Jealousy of Trade* gjør seg til talsperson for en slik oppfatning.¹⁸⁶ Det bildet som avtegner seg, er en pragmatisk og praktisk innstilling hos tilhengerne av republikanismen til tross for de moralske betenkelighetene som heftet ved handel og luksus som fenomener. Hont speiler dette i sin formulering av Davenents syn:

[...] since he believed that England required public wealth to retain its liberty and virtue and that any anachronistic interference with trade was likely to inflict direct damage on England's greatness [...] It was essential to control passions and appetites and to contain their corrupting consequences without interrupting the growth of the country's riches.¹⁸⁷

Gitt Englands allerede ledende posisjon som handelsnasjon aksepterte man irreversibiliteten i situasjonen. I den praktiske politikken forsøkte man istedenfor å påvirke den økonomiske utviklingen i tråd med egen ideologi. På denne måten kunne også forfallstendensene bremses, synes holdningene å være.

Den ideologiske skillelinjen som vi så formidlet i essayene finner vi igjen innen det intellektuelle miljøet og hos mine utvalgte tenkere. Davenant og Defoe sto i den gamle skolen, men utviste en stor grad av pragmatisme i syn på praktisk politikk i forhold til handelen. Davenants syn på luksus er i utstrakt grad preget av slik pragmatisme. Eksempelvis var Davenant imot å innføre lover som forbyr import av luksusvarer fra Øst-India med den begrunnelse at det engelske folk rett og slett ikke ville akseptere det: «[...] who have been long accustomed to mild laws, and a loose administration, can never endure that severity [...]».¹⁸⁸ Det strengeste synet rammer import av luksusvarer for innenlandsk konsum. Den bør forbys eller kraftig reduseres. Luksusvarer som produseres i England eller for den viktige re-eksporthandelen, har han en pragmatisk holdning til. Det er viktigere å ta hensyn til arbeidsplasser for landets fattige.

Defoe, som ideologisk sto i samme skole som Davenant, viser også slike pragmatiske tilpasninger tydelig. I et avsluttende kapittel i *The Complete English Tradesman* som kun handler om behovet for å regulere luksus, inntar han først en innbitt moralsk holdning:

¹⁸⁶ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 11.

¹⁸⁷ Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 211.

¹⁸⁸ Charles Devenant, *East India Trade*, i *Works*, vol. 1, 114.

«To be sure, the bad consequences of not stopping the evil, greatly outweigh the other consideration [...]».¹⁸⁹ Så fortsetter han resignert: «[...] but as things stand, there is a vain hope; for in short, we see no likelihood of a reformation taking place in our days».¹⁹⁰ Det er ikke handels-mannen Defoe moralsk angriper, men forbrukeren. Handelsmannen er i sin fulle rett til å forfølge en markedsmulighet: «[...] but still trade is in the right of it, to take their money, as it employs a great number of people; and thus it frequently appears that in the extravagant pride of the age feeds trade, and, consequently, the poor».¹⁹¹ Henvisningen til de fattiges sysselsetting er interessant. Dette synet kommer ikke fullt så direkte til uttrykk i de tre presseartiklene. D'Anvers klager over at handelen går ned og de fattige sulter, noe som Sir Worthy bastant avviser. At de fattige i det hele tatt løftes frem som en gruppe som man er opptatt av i en moralsk balansering av hensyn, er interessant. Det sier noe om synet på handelens sentrale rolle i en retningstyrt sivilisasjonsutvikling mot bedre levevilkår.

Mandeville avslører i fabeldiktet om bikuben et ubetinget positivt syn på luksus og som fremgår av åpningslinjene: «A Spacious Hive stockt with Bees, That liv'd in Luxury and Ease [...]».¹⁹² I det store lastefulle samfunnet er alle travelt opptatt med nærmest frenetisk handelsvirksomhet: «Millions endavouring to supply Each other's Lust and Vanity [...]».¹⁹³ Man må akseptere mennesket slik det er, fullt av laster, selvcentrert og egoistisk. Menneskenaturen er nå en gang slik og så må man bygge et samfunn ut fra denne erkjennelsen, er synet. Gjennom klok politikk av landets myndigheter skal mennesket temmes og manipuleres til en adferd som i sum er til gagn for hele samfunnet. Mennesket har et overdrevent positivt selvbilde og elsker ros og anerkjennelse. Det er dette trekket ved menneskenaturen som Mandeville beskrev at kloke politikere måtte utnytte og bruke en form for belønningssystem med utdeling av ære og skam. Med få ord klarer Mandeville å formidle at et handelssamfunn under ledelse av det han kaller *dexterous politicians* skaper velstand for alle gjennom å spille på behovet for anerkjennelse: «[...] whilst Luxury Employ'd a Million of the Poor, And odious Pride a million more [...]».¹⁹⁴ Det er få mennesker som klarer å motstå «[...] the witchcraft of flattery, if artfully performed, and suited to his abilities».¹⁹⁵ Det er klare paralleller mellom fremstillingen av bikubesamfunnet og det samfunnet som beskrives i det

¹⁸⁹ Daniel Defoe, *The Novels and Miscellanous Works of Daniel De Foe – Vol. XV. XVIII: The Complete English Tradesman*, Volume II, (London: Thomas Tegg, 1841), [1726], 229.

¹⁹⁰ Daniel Defoe, *The Complete English Tradesman*, Volume II, 229-230.

¹⁹¹ Daniel Defoe, *The Complete English Tradesman*, Volume II, 231.

¹⁹² Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, Volume One, 17.

¹⁹³ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, Volume One, 18.

¹⁹⁴ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, Volume One, 25.

¹⁹⁵ Bernard Mandeville, *The Fable of the Bees and Other Writings*, forkortet og redigert av E.J. Hundert, (Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company Inc., 1997), 41.

gjengitte essayet fra *The Spectator* fra 1711 i *The Craftsman* marsutgave i 1733. Uten å bruke allegoriens sjanger ligger Addisons ordbruk veldig tett opp til Mandevilles formuleringer om at egoistiske motiver er forenlige med å være en nyttig samfunnsborger.¹⁹⁶ Ekstra interessant er det at det er Bolingbrokes *The Craftsman* som gjengir et slikt essay.

Om mulig finner vi et enda mer positivt og avslappet syn på luksus hos Melon. Verket har flere syn på luksus, som speiler et ubetinget positivt grunnsyn. «Luxury [...] proceeding from the Riches, and Security of a Government. It will always be found attendant, upon every well-governed Society.»¹⁹⁷ Uansett mente han at problemet med luksus var lite da det var kun en liten gruppe mennesker som hadde slike vaner. Har landet overskudd av arbeidskraft «It is of use, that the Surplus, should employ themselves in the works of Luxury».¹⁹⁸ Også han henviser til arbeidsplasser. Moralske betenkeligheter må vike for viktigheten av sysselsetting og landets utvikling: «It is the Part of Religion, to endeavour to destroy Luxury, and it is the Business of the State, to make an Advantage of it [...]».¹⁹⁹ Hans formuleringer avslører et dynamisk og positivt utviklingsperspektiv og ser luksus som en naturlig del av fremskrittprosessen. «What was Luxury in the Days of our Fathers, is now very Common; and what is Luxury among us, will not be so, to our Posterity.»²⁰⁰ Melons syn er å gjenfinne i synspunktene til D'Anvers i det tredje essayet rundt hvorvidt varer skulle kategoriseres i to eller tre hovedgrupper. Hvilke varer som bør defineres som luksus er dynamisk over tid. Melon skriver poengtert at «The Term Luxury is an idle name, which should never be employed, in Considerations on Polity, and Commerce: Because it conveyeth uncertain, confused, and false Ideas, the misapplication whereof, might stop Industry in its very Source».²⁰¹ Et for strengt og statisk syn vil bremse hele den økonomiske utviklingen. Selv om Melon beskriver forholdene i Frankrike, er det han sier direkte overførbart til England. Myndighetenes bruk av lover for å forby og redusere luksusforbruk er blitt mer sjelden, fortsetter Melon bifallende: «[...] in proportion as our Polity hath grown more perfect».²⁰² Selv om den moralske ambivalensen lenge hang igjen, ser man et gradvis mer pragmatisk, aksepterende og balansert syn på luksusvarer som fenomen i perioden.

¹⁹⁶ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 199.

¹⁹⁷ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 174.

¹⁹⁸ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 175.

¹⁹⁹ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 194.

²⁰⁰ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 174.

²⁰¹ Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 180.

²⁰² Jean-Francois Melon, *A Political Essay upon Commerce*, 182.

d) Nye moralfilosofiske tanker og perspektiver på handelsmannens plass i organisering av økonomisk aktivitet

I den siste delen av drøftelseskapittelet er ambisjonen å heve blikket. For det første er ambisjonen å undersøke om det finnes spor av den nye moralfilosofien som Mandeville representerer i essayenes syn på moralske spørsmål. For det andre skal jeg filosofere rundt den gjentatte fremheving av handelsmannen som et driftig og selvstendig enkeltindivid i essayene. Jeg skal drøfte ham og hans rolle med to svært forskjellige tenkeres innfallsvinkel. Hva slags system for organisering av økonomisk aktivitet ser vi avtegne seg? Er det vi ser noe nytt som bryter med det rådende systemet, eller er det konvensjonelt tankegods innenfor rammen av det etablerte? Er den kritikken som rettes mot visse sider av merkantilistisk praksis alvorlig systemkritikk, eller bare vanlig kritikk som man ofte ser fremført innenfor rammen av alt bestående?

Essayene fremhever flere nødvendige moralske dyder i samfunnet og hos handelsmannen: arbeidssomhet, moderasjon, sparsommelighet og kostnadsbevissthet. Handelsmannen må være ærlig og være i besttelse av de rette moralske dyder. Integriteten sikres ved at handelens egne normer for adferd virker skjerpene og disiplinerende. Sir Worthy minnet i det andre essayet i *The Gentleman's Magazine* om at fortsatt velstandsvekst var betinget av at samfunnets *virtue* også økte, og at man spesielt vaktet seg for luksusens korruperende trussel.²⁰³

Tidlig på 1700-tallet utviklet det seg en veritabel verdikamp mellom den gamle moralfilosofien og en ny radikal tradisjon basert på et diamentralt motsatt menneskesyn. Mandeville skapte skandale og offentlig debatt. I sine tekster utpekte han sin ideologiske motpol og moralfilosofiske hovedmotstander, Lord Shaftesbury. Shaftesbury hadde gitt ut sitt samleverk *Charcteristics of Men, Manners, Opinions, Times* to år før sin død i 1711. Jeg bruker ham som eksponent for det tradisjonelle moralsynet. Shaftesbury stod solid plantet i Whig-bevegelsen og verket er ansett å reflektere bevegelsens kulturelle verdigrunnlag.²⁰⁴ Det er hevdet at et av Shaftesburys motiver for utgivelsen var et oppgjør med filosofer han var sterkt uenige med, «[...] men like Hobbes and la Rochefoucauld. They too disparaged human nature by arguing that man acted only from narrow self-interest».²⁰⁵ Shaftesbury hadde det grunnsyn at mennesket fra naturens side var skapt genuint godt og inngikk i et holistisk

²⁰³Edward Cave, red., «Of TRADE and INTEREST», *The Gentleman's Magazine*, nov. 1732, 1047, h. sp., F.

²⁰⁴Anthony Ashley Cooper, Third Earl of Shaftesbury, *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), [1711], xvii.

²⁰⁵Thomas A. Horne, *The Social Thought of Bernard Mandeville*, 33.

system: «O glorious nature!...I sing of nature's order in created beings, and celebrate the beautys which resolve, in thee, the source and principle of all beauty and perfection».²⁰⁶ I forlengelsen av et slikt natursyn fortsetter Shaftesbury «[...] that everything is governed, ordered, or regulated for the best, by designing principle or mind, necessarily good and permanent».²⁰⁷ Mennesket er fra naturens side skapt godt og handler godt. Mennesket *har* evne til å agere uegennyttig til fellesskapets beste. Den viktige konsekvensen er at det dermed er fullt mulig å bygge et stabilt samfunn på et slikt moralsk grunnlag og menneskesyn.

Både Davenant og Defoe står i denne klassiske moralske tradisjonen. De direkte referanser til moral, som begge gjør, passer godt med tilsvarende syn i essayene. Melon, utviser derimot et positivt syn på handelsmannen pengebruk til private formål som sett i forhold til klassisk dydsetikk ville blitt fordømt. Mandeville er den tenkeren som representerer det store bruddet med den gamle moralfilosofien. Mandevilles mente at man ikke kunne bygge et samfunn på *virtue* alene, men kun ut fra innsikt om den sanne menneskenatur. Mennesket er fullt av både laster og dyder og er *kun* drevet av egeninteressen. Med et slikt utgangspunkt hadde spiren til en ny moralfilosofi gradvis vokst frem. Tidlige førende navn var Pierre Nicole, La Fontaine, La Rochefoucauld og Pierre Bayle. Det var i denne tradisjonen Mandeville sto og som han videreutviklet. Samfunnet må akseptere at menneskenaturen faktisk er slik den er og bygge et samfunn på dette grunnlaget. Fabeldiktet avsluttes med kjernen i det moralske budskapet at egoisme på individplanet er akseptabelt og til fellesskapets beste: «Bare Virtue can't make Nations live In Splendor; they, that would revive A Golden Age, must be as free, For Acorns, as for Honesty».²⁰⁸ I 1723-versjonen av *Fable of the Bees* forklarer Mandeville med litt andre ord essensen i prosjektet sitt:

Great wealth and foreign treasue will ever scorn to come among men, unless you'll admit their inseperable companions, avarice and luxury: Where trade is considerable fraud will intrude. To be at once well-bred and sincere, is no less than a contradiction; and therefore while man advances in knowledge and his manners are polish'd, we must expect to see the same time his desires enlarg'd, his appetites refin'd and his vices incread'd.²⁰⁹

Som svar på den første spørsmålsstillingen er det ikke mulig å se direkte spor etter Mandevilles tenkning i essayenes syn på moral. Indirekte spor er det derimot mulig å hevde. Glidningen i synet på luksus som jeg påviste, kan speile en begynnende brytning med klassisk dydsetikk. Jeg har tidligere vist til Addisons lyriske beskrivelse av handelsmannens hektiske

---

²⁰⁶ Shaftesbury sitert i Thomas A. Horne, *The Social Thought of Bernard Mandeville*, 34.

²⁰⁷ Shaftesbury sitert i Thomas A. Horne, *The Social Thought of Bernard Mandeville*, 34.

²⁰⁸ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, Volume One, 37.

²⁰⁹ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*, Volume One,

virke i det gjengitte fulle essayet fra *The Spectator* i 1711 i *The Craftsman*. Her ser vi tilsvarende tegn på brudd: “[...] to see such a Body of Men thriving in their own *private Fortunes*, and at the same Time promoting the *publick Stock* [...]”.²¹⁰ Man kan hevde at dette bare var en fremsynt ytring fra en eksepsjonell intellektuell og derfor ikke er representativ for tiden og perioden, men det er ikke nødvendigvis min tolkning.

Essayene har samstemte syn på den individuelle handelsmannen. Han er det nye handelssamfunnets nyttigste medlem. Han er en fri og uavhengig karakter. Han er prisgitt sin egen dyktighet og lykke. Han kan starte virksomhet, og han kan gå konkurs. Private handelsmenn kunne gjort en bedre jobb enn de store handelskompaniene. Systemet med eksklusive handelsprivilegier er feil. Han forfølger sin egeninteresse, men gavner samtidig hele samfunnet. Svært likeartede syn på den private handelsmannen gjenfinnes i periodens politisk-økonomiske tenkning.

Det er sletts ikke slik at det bare er i Mandevilles bikube at den private foretaksomheten og egeninteressen får sin beskrivelse og blir priset. Positive beskrivelser av handelsmannen som individ fremstår som vanlige og konvensjonelle. I det handelssamfunnet som vokste frem i England, sto den private handelsmann faktisk helt sentralt, noe som er godt formidlet i essayene. Holdningen til ham er rett og slett meget positiv både i pressen og i periodens tenkning. Det er heller ikke mulig se noen glidning i synet i en ytterligere positiv retning i den første delen av 1700-tallet. Det hadde for øvrig nesten ikke vært mulig. Så positivt fremstår synet på handelsmannen. Den dominerende organiseringen av økonomisk aktivitet var og forble privat næringsvirksomhet i det som i stor grad var et desentralisert markedssystem. Det som merkantilismen representerte, var en overgripende ideologi som legitimerte en aktiv stat som styrte økonomien og næringslivet etter visse handlingsregler. Hvis man skal nøste tilbake og analysere når det grunnleggende positive synet på den private handelsmannen ble formulert, er Davenant og den første generasjonen av politisk-økonomiske tenkere på 1690-tallet trolig et interessant nedslag.

Min tese er at republikanismens syn på handelens vesen, markedet og handelsmannen i stor grad kan være en konsekvens av et kjerneelement i republikanismens idéforankring –det å unngå risiko for korrupsjon. Det var *dette* som var et primæranliggende. *Konsekvensen* blir at det økonomiske systemet i størst mulig grad må overlates til seg selv. Resultatet er dermed at den individuelle handelsmannen nødvendigvis gis en avgjørende selvstendig rolle. Davenant hadde overbevisningen at «Trade is in its Nature Free, finds its own Channel, and

---

²¹⁰ Nicolas Amhurst, red., «NO. 352. SATURDAY, March 31, 1733», *The Craftsman*, 199.

best directeth its own Course».²¹¹ Dette synet – når det sees i sammenheng med hans ideologiske ståsted som innebar at han så farer for korrupsjon i relasjonen mellom handelsmannen og myndighetene – kan forklare hans tydelige «[...] advocay of laissez-faire [...]».²¹² Betydningen forsterkes av andre sider ved Davenants forståelse av hva som skal til for å lykkes i handel. Det er handelsmannen som alene har nøkkelen, var synet. Davenant forsto som jeg tidligere har forklart, at England måtte ha et tilstrekkelig lavt kostnadsnivå for å kunne hevde seg på de internasjonale markedene: «[...] we should be able to work the Commodity so Cheap, as to under-sell all Comers to the Markets abroad».²¹³ Han forutså også at England med Europas høyeste lønnsnivå måtte spesialisere seg i de øvre segmentene av markedet som var villig til å betale for kvalitet. Kombinasjonen av slike innsikter og kjernetrekk ved republikanismen fører til synet at handelsmannen både kan og må klare seg selv. Et økonomisk system avtegner seg med selvstendige private handelsmenn som opererer i frie markeder, og med minst mulig innblanding fra myndighetene.

Nå skal jeg angripe samme tema – handelsmannen som selvstendig individ og handelsamfunnets grunnleggende virkemåte – fra en annen vinkel. Startpunktet er en dypere analyse av Mandevilles tenkning rundt menneskenaturen og å basere en drøftelse på hans menneskesyn. Spørsmålet som skal besvares er hvorfor det lastefulle og egoistiske individet, som kun bryr seg om seg selv, allikevel velger å bli en del av et samfunn, som kan være fredelig og stabilt. For å besvare spørsmålet risser Mandeville opp menneskehetens historie helt fra urtilstanden. Han gjør dette i den tredje av de seks fiktive dialogene mellom Horatio og Clemens i *Fable of the Bees, Part II* som han ga ut i 1729. I motsetning til Lord Shaftesbury mente ikke Mandeville at mennesket var naturlig godt og sosiabelt. Det måtte være noe annet som motiverte dersom et samfunn og en stat skulle kunne bli resultatet. Han klarte å begrunne samfunnet som en «[...] articial creation of self-interested men».²¹⁴ Dette gjør han blant annet ved å forklare hvorfor arbeidsdeling er nødvendig. «There are many Sets of Hands in the Nation...yet it is certain, that this Task would be impracticable, if it was not divided and subdivided into a great variety of different Labours.»²¹⁵ Det han viser er at «[...] division of labour is crucial for material development [...]», som igjen knytter an til

---

²¹¹ Charles Devenant, *East India Trade*, i *Works*, vol. 1, 99.

²¹² Istvan Hont, *Jealousy of Trade*, 216.

²¹³ Charles Devenant, *East India Trade*, i *Works*, vol. 1, 220.

²¹⁴ Thomas A. Horne, *The Social Thought of Bernard Mandeville*, 40.

²¹⁵ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits, Part II*, With a Commentary Critical, Historical, and Explanatory by F.B. Kaye, Volume Two, Basert på utgaven fra 1732 som er den siste utgitt av forfatteren før hans død, (Oxford: Claredon Press, 1924), [1729], 142.

erkjennelsen av fremskrittet og selve fremskrittsideén.²¹⁶ I Hornes fremstilling av Mandeville blir «The history of man [...] the history of a progressive material (not moral) development based on the unaccountable small advances made by selfish men».²¹⁷ Nå kan vi forstå at enkeltmenneskets egoistiske streben i hverdagen kommer hele samfunnet til gode. Ikke bare forklarer modellen til Mandeville hvordan menneskene klarer å utføre en jobb som ingen kunne klart hver for seg – han bruker skipsbygging som eksempel. Han klarer også å forklare det dynamiske element, «[...] the daily making Improvements in them [...]», dvs. kontinuerlige forbedrings- og produktivitetseffekter.²¹⁸ Mandeville, uten å behøve å forkaste eller kritisere merkantilismen, som han bekjente seg til, forklarer handelssamfunnets grunnleggende virkemåte. Det er et desentralisert system som i sin natur klarer seg selv, og der samfunnet på aggregert nivå høster fordeler.

Det vi ser er at både Davenant og Mandeville med sine helt ulike ståsteder og begrunnelser kommer frem til nesten helt like konklusjoner på hva som er den beste organiseringen av økonomisk aktivitet i samfunnet. Handelssamfunnet som de to beskriver gjenfinner vi i alle essaytekstene fra pressen. Synene på den private handelsmannen og at han og handelen som fenomener klarer seg best selv, er overlappende.

Kapittel 5. Avslutning

Oppgaven har to hoveddeler. I den første presenterte jeg synene på handel som ble formidlet i utvalgte artikler i londonpressen tidlig på 1730-tallet. I den andre drøftet jeg synene som fremkom i lys av periodens økonomisk-politiske tenkning. Synene på handel ble gruppert i et antall deltemaer som drøftelsen ble strukturert rundt. Samtiden var seg bevisst handelens mange og positive konsekvenser. I det hele tatt fremkom inntrykket av en selvbevisst og selvtilfreds nasjon som har god innsikt i hvor viktig handelen var blitt for landet på flere områder. Det ser ikke ut som om det var særlig uenighet om hovedlinjene i synet på handel, viktigheten av den og hvordan den best kunne videreutvikles. Etter min vurdering er det tre spesielt sentrale budskap som essayene formidler. For det første betydningen av den driftige individuelle handelsmannen. Han løftes frem, og hans rolle i realiseringen av det nye handelssamfunnet anerkjennes. Han motiveres av egeninteressen, men hans virke gavner hele samfunnet. For det andre at synet på såkalt luksus er i glidning. En ideologisk sperre i samfunnet mot fenomenet luksus er i ferd med å modereres. Det skapes et inntrykk av

²¹⁶ Thomas A. Horne, *The Social Thought of Bernard Mandeville*, 41.

²¹⁷ Thomas A. Horne, *The Social Thought of Bernard Mandeville*, 43.

²¹⁸ Bernard Mandeville, *Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits, Part II*, Volume Two, 144.

dynamikk som kanskje reflekterer gjennombrudd i samfunnet av den historiske fremskrittsideén. Skepsis og ambivalens knyttet til luksus henger lenge fortsatt ved, men vi ser tydelige tegn på en endring. Dette gir seg utslag i en mer pragmatisk holdning til fenomenet når ulike hensyn veies opp mot hverandre i den praktiske politikken. Det tredje er den sentrale rolle som myndighetene gis. De har en legitim funksjon som aktiv tilrettelegger, initiativtager og beskytter av handelens interesser. Myndighetene høster anerkjennelse for at de stort sett utøver rollen på en god måte.

Drøftelsen av de ulike temaene mener jeg har vist at pressen på 1730-tallet speiler tenkningen i de intellektuelle kretser på en generelt god og balansert måte. Det gjelder både tematisk bredde og hvor avansert innsikten og kunnskapen fremstår. Spredningen av ny tenkning ser ut til å skje raskt. Det intellektuelle miljøet virker integrert og deltagende i den offentlige samfunnsdebatten. Politikk, intellektuelle kretser og samfunn inngikk i det samme kunnskapnettverket, er inntrykket som avtegner seg. Nettverket delte samme diskusjonsplattform – londonpressen. Flere av mine utvalgte tenkere var aktive skribenter i diverse publikasjoner og med koblinger til sentrale engelske politikere. Andre vet vi at ble påvirket av å lese tidsskriftene og magasinene. Det er ikke utenkelig at nettverket og den ofte intense debatten kan ha hatt en stimulerende virkning på tankeutviklingen i tiden.

I fremleggelsen av økonomisk-politisk tenkning i perioden har vi sett en høy grad av overlappende syn på handelens konsekvenser på de ulike tematiske områdene også innad i det intellektuelle miljøet. Det er kun republikanismen som tanketradisjon som ser ut til å representere et ideologisk skille, men dette skillet er til gjengjeld viktig. Vi ser i de intellektuelle kretsene mange av de samme konfliktlinjene knyttet til brytningen mellom moderne og konservative krefter, som vi så i pressens formidling. De to verdensanskuelserne på handel levde side om side i samfunnet, i politikken og i de intellektuelle kretsene. De ideologiske skillelinjene var markante og vedvarende, men i ferd med å mykes opp. Det forhindret ikke at advarslene mot fenomenet luksus besto lenge, også i det intellektuelle miljøet.

Når jeg konstaterer en slik høy grad av overensstemmelse mellom synene i pressen og tenkningen er det på sin plass å stille spørsmålet om dette har noe å gjøre med mine utvalgte artikler. Jeg tror ikke det. Rett nok har jeg basert presentasjonen på kun tre essayer fra 1732 og 1733. En systematisk gjennomgang av de første årgangene av *The Gentleman's Magazine* og deretter *The London Magazine* viste at det faktisk ikke var mange aktuelle artikler å velge blant. Dette indikerer at selv om handel absolutt var et tema i datidens offentlige rom, var det kanskje allikevel ikke så eksponert. Essayseksjonene i månedsmagasinene favnet temamessig

svært bredt, i tråd med sine programerklæringer. Videre kan man spørre seg om overensstemmelsen kan ha noe å gjøre med at stemmen – Caleb D’Anvers – er den samme i alle tre kildeartiklene. Jeg vil minne om at D’Anvers er et pseudonym som flere tilknyttede skribenter til *The Craftsman* benyttet. Det er dog i seg selv interessant å konstatere at det er kretsen rundt Bolingbroke som har formulert alle meningsytringene. Jeg vil minne om at D’Anvers er et pseudonym som flere tilknyttede skribenter til *The Craftsman* benyttet. Essayene har uansett i kraft av stemmen en spesiell autoritet. Jeg tør påstå at innholdet ikke hadde vært særlig forskjellig hvis det hadde vært tilhengere av Walpole, og ikke opposisjonens fremste talerør, som var skribentene. To forhold leder meg til denne påstanden. For det første det at sentrale presseorganer som var sterke støttespillere for Walpole-siden i politikken - *The London Journal* og *The London Magazine* – stiller spalteplass til disposisjon. I tillegg viderefremmet de meningsinnholdet på en måte som fremstår som balansert, riktig og nøytral med datidens perspektiv. I motsetning til den intensiteten som vi ser i den offentlige debatt om andre samfunnstemaer og politikk, er inntrykket når det gjelder handel annerledes. Den mer dempede og rolige form som pole-mikken bar preg av, har trolig å gjøre med den brede enigheten i hovedsynene på handelen og dens konsekvenser i det engelske samfunnet i perioden.

Avslutningsvis vil jeg heve perspektivet og samle trådene i noen overordnede refleksjoner. Et første poeng har med bredde og dybde i tenkningen og synene å gjøre. Fagfeltet økonomi var rundt 1730-tallet bare noe over 30 år gammelt. Til tross for at den systematiske tenkningen rundt handel var såpass ung hadde man raskt oppnådd en ganske avansert innsikt i handelens konsekvenser, prinsipper og forutsetninger. Det utvises god forståelse for lønnsomhetsmotivet, for markedet og for måter å konkurrere på i markedene, sett med vår tids perspektiv. Jeg nevnte anerkjennelsen av handelsmannens rolle ovenfor. Forståelsen for at det er egeninteressen som driver handelsmannen ble tidlig etablert. Davenant hadde skjønt og akseptert det allerede på 1690-tallet. Man var ikke avhengig av Mandeville for å forløse slike holdninger. Det neste poenget har med merkantilismen som tanke-system å gjøre. Selve begrepet merkantilisme er noe ettertiden har etablert. Statens rolle i det økonomiske systemet var viktig og anerkjent. I datidens samfunn hadde staten betydelig naturlig legitimitet som aktør og var også svært aktiv. Nyanser i synspunkter på konkret virkemiddelbruk, prioriteringer og om myndighetene gjør nok for handelen, forandrer ikke hovedinntrykket av myndighetenes positive rolle. Den kritikk som fremkommer i et av essayene mot praksisen med privilegerte handelskompanier bør ikke tolkes som tegn på mer omfattende systemkritikk. Det var en kultur for avvikende syn og kritikk innenfor rammen av

det bestående. Jeg klarer ikke å se tegn til begynnende brudd med merkantilistisk tenkning. Et tredje punkt er stabiliteten i synet på handelen og handelens konsekvenser over tid. Det er vanskelig å spore en utvikling, en progresjon mot økt innsikt. Allerede på 1690-tallet var de positive og reflekterte synene på handelsmannen på plass. En siste overordnet refleksjon går på konsekvensen for handelspolitikken av verdi- og ideologikampen mellom tilhengere av den gamle og den nye samfunnsorden. Forskningen har pekt på mulige synergier av denne brytningen når møtet mellom ideologier og syn ble omsatt i praktisk handelspolitikk. Et eksempel kan være ambisjonene for den internasjonale ekspansjonen av handelen. Et annet kan være synet at handelsmannen som privat næringsdrivende må overlates til seg selv og markedet.

Det var flere forhold som samlet bidro til Englands rivende utvikling etter *The Glorious Revolution*. På handelens område etablerte man seg internasjonalt som ledende i løpet av kort tid, en posisjon og et forsprang som var viktig for at landet etter hvert ble en global stormakt. Hvis jeg ble stilt spørsmålet om hva de aller viktigste forklaringene på den store fremgang som England erfarte på handelens område i de første 40-50 årene etter revolusjonen, har jeg tre svar. For det første anerkjennelsen av viktigheten av den individuelle handelsmannen i det økonomiske systemet. For det andre den holdning at markedene i stor grad klarer seg best selv. Det var grenser for hva myndighetene kan og bør gjøre for å hjelpe. For det tredje forhold knyttet til konsekvensene av merkantilistisk tenkning. Statens rolle ga seg utslag i en fast og sentralisert ledelse av økonomien i en tidlig og viktig fase av utviklingen av handelssamfunnet. Målet om overskudd på handelsbalansen bidro til at en stor og diversifisert innenlandsk produksjonsøkonomi tidlig vokste frem. Dette må ha vært et gunstig utgangspunkt når den industrielle revolusjon etter hvert kom i gang i den senere delen av 1700-tallet.

Med et nåtidig perspektiv skapes ofte inntrykket at det var viktige tenkere som Adam Smith som i andre halvdel av 1700-tallet utviklet en ny ideologi, som etter hvert fikk merkelappen økonomisk liberalisme og *laissez-faire* kapitalisme. Inntrykket som lett kan feste seg, er at det var først *da* den økonomiske modellen som Vesten siden har vært tuftet på, idémessig ble utviklet. Jeg håper at jeg har lyktes å vise at bildet kanskje er mer komplekst enn som så. England hadde allerede fra inngangen til 1700-tallet et system for økonomisk aktivitet på plass som ligner på en desentralisert markedsøkonomi med mange private aktører. Kanskje bør den rollen som spesielt Adam Smith ofte krediteres, nyanseres. Det som skjedde fra den siste delen av 1700-tallet var at staten gradvis omdefinerte sin rolle og trakk seg tilbake i forhold til handelen og næringslivet. Kanskje det var bidraget til at *dette* skjedde som

Adam Smith og andre tenkere senere i århundret først og fremst bør gis anerkjennelse for? Da staten bygget ned sin rolle hadde allerede den private handelsmannen som drev for egen vinning og risiko, lenge vært aktiv. Det nye var at staten tok konsekvensene av nye idéer om den rolle den burde spille i økonomien. Resten av det økonomiske systemet var allerede på plass og i full vigør. Den private handelsmannen – som forfulgte egeninteressen – var den samme som før, men nå ble han i betydelig grad sluppet helt fri.

Litteraturliste:

Amhurst, Nicolas, red. «N0. 329. SATURDAY, October 21, 1732». *The Craftsman*, ukesnummeret fra 21. oktober, i faksimileutgave i årgangsserie digitalisert av University of Michigan fra originalverk. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 273-282.

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015016439054;view=1up;seq=281>

(oppsøkt 8. juni 2018).

_____. «No. 352. SATURDAY, March 31, 1733». *The Craftsman* ukesnummeret fra 31. mars, ifaksimileutgave i årgangsserie digitalisert av University of Michigan fra originalverk. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 196-201.

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015016439062;view=1up;seq=204>

(oppsøkt 8. juni 2018).

Cave, Edward, red. «On COMMERCE». *The Gentleman's Magazine* 1732, vol. 2, oktobernummeret, i faksimileutgave av 1732 i årgangsserie. London og Brookfield, VA.: Pickering & Chatto (Publishers) Limited. 1998. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 1013-1015.

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=msu.31293015871852;view=1up;seq=499>

(oppsøkt 8. juni 2018).

_____. «Of TRADE and INTEREST». *The Gentleman's Magazine* 1732, vol. 2, novembernummeret, i faksimileutgave av 1732 i årgangsserie. London og Brookfield, VA.: Pickering & Chatto (Publishers) Limited. 1998. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 1047.

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=msu.31293015871852;view=1up;seq=535>

(oppsøkt 8. juni 2018).

_____. «Artikkel uten tittel». *The Gentleman's Magazine* 1733, vol. 3, marsnummeret, i faksimileutgave av 1733 i årgangsserie. London og Brookfield, VA.: Pickering & Chatto (Publishers) Limited. 1998. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 145.

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=msu.31293015871860;view=1up;seq=165>

(oppsøkt 8. juni 2018).

Cooper, Anthony Ashley. Third Earl of Shaftesbury. *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times*. Cambridge: Cambridge University Press. 1999. [1711].

Davenant, Charles. *The Political and Commercial Works of Charles D'avenant. Collected and Revised By Sir C. Whitworth*. In Five Volumes. London: Printed for R. Horsfield, F.A. De Hondt, T. Cadell and T. Evans. 1771. Faksimieleutgave i serien Scholar Select utgitt av Sagwan Press. [1695-1704].

Defoe, Daniel. *The Novels and Miscellaneous Works of Daniel De Foe – Vol. XVIII: The Complete English Tradesman*. Volume II. London: Thomas Tegg. 1841. [1726].

_____. *The complete English tradesman: directing him in the several parts and*

progressions of trade, from his first entering upon business, to his leaving off. In two volumes. The fourth edition: with very great alterations and improvements. Volume I of II. London: printed for C. Rivington. 1738. Faksimileutgave fra Harvard University Graduate School of Business i serien Gale ECCO Print Editions, Eighteenth Century Collections. [1726]

_____. *A Plan of the English Commerce.* Wilmington, Delaware: Vernon Art and Science Inc. 2013. [1728].

Dictionaire Montesquieu. «England». By Philippe Raynaud. English translations by Philip Stewart. Lyon: Université de Lyon. <http://montequieu.ens-lyon.fr> (oppsøkt 19. mai 2018).

Downie, J.A. *Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe.* Cambridge: Cambridge University Press. 2008. [1979].

Fonseca, Gonçalo. «Uten tittel». The History of Economic Thought Website. (www.hetwebsite.net). 1996-2016. <http://www.hetwebsite.net/het/thought.htm#preclassical> (oppsøkt 8. Juni 2018).

Hirschman, Albert O. *The Passions and the Interests. Political Arguments for Capitalism before Its Triumph.* Princeton and Oxford: Princeton University Press. 1977.

Hont, Istvan. *Jealousy of Trade. International Competition and the Nation-State in Historical Perspective.* Cambridge, Mass., and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press. 2005.

Horne, Thomas. *The Social Thought of Bernard Mandeville.* New York: Columbia University Press. 1978.

Kimber, Isaac, red. «On Trade». *The London Magazine* 1732, oktobernummeret, i faksimileutgave av 1732 i årgangsserie digitalisert av University of Indiana. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 353-354. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000080759529;view=1up;seq=363> (oppsøkt 8. juni 2018).

_____. «A second Dialogue between Sir Harry Worthy and Mr. D'Anvers, about Trade, Etc.». *The London Magazine* 1732, novembernummeret, i faksimileutgave av 1732 i årgangsserie digitalisert av University of Indiana. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 386-387. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000080759529;view=1up;seq=396> (oppsøkt 8. juni 2018).

_____. «Artikkel uten tittel». *The London Magazine* 1733, marsnummeret, i faksimileutgave av 1733 i årgangsserie digitalisert av University of Indiana. Sidenummerering gjennomgående på hele årgangen: 136. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000080759537;view=1up;seq=148> (oppsøkt 8. juni 2018).

Kramnick, Isaac. *Bolingbroke & His Circle. The Politics of Nostalgia in the Age of Walpole.*

- Ithaca and London: Cornell University Press. 1968.
- Lockwood, Thomas. «Did Fielding Write for *The Craftsman*?» *Review of English Studies*, no. 59 (2008): 86-117.
- Lord Hervey, John. *To the Patrons of the Craftsman* (1731). Edited by Alexander Pettit. British Ideas and Issues, 1660-1820. A series of Reprinted Books and Pamphlets. Number 1. Walpole's Friends and Foes. New York: AMS Press. 1997.
- Magazines.com. "The History of Magazines". Magazines.com, LLC.
<https://www.magazines.com/history-of-magazines> (oppsøkt 8. Juni 2018).
- Mandeville, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits*. With a Commentary Critical, Historical, and Explanatory by F.B. Kaye. Volume One. Basert på utgaven fra 1732 som er den siste utgitt av forfatteren før hans død. Oxford: Clarendon Press. 1924. [1714].
- _____. *The Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits. Part II*. With a Commentary Critical, Historical, and Explanatory by F.B. Kaye. Volume Two. Basert på utgaven fra 1729 som var førsteutgaven. Oxford: Clarendon Press. 1924. [1729].
- _____. *The Fable of the Bees and Other Writings*. Forkortet og redigert av E.J. Hundert. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company Inc. 1997.
- Melon, Jean Francois. *A Political Essay Upon Commerce*. Translated, with some Annotations, and Remarks by David Bindon, Esq. Dublin: Printed for Philip Crampton, Bookseller at Addison's-Head. 1737. [1734].
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat. *The Spirit of the Laws*. Oversatt og redigert av Anne M. Cohler, Basia Carolyn Miller og Harold Samuel Stone. 16. opptrykk 2011. Cambridge: Cambridge University Press. 1989.
- _____. *Selected Political Writings*. Redigert og oversatt av Melvin Richter. Indianapolis: Hackett Publishing Company. 1990. [1721, 1734, 1748].
- Online Library of Liberty*. Montesquieu, Charles-Louis de Secondat. «Mes Pensées». Translated, edited, and with an Introduction by Henry C. Clark. Indianapolis: Liberty Fund. 2012, <http://oll.libertyfund.org/titles/2534>. (oppsøkt 16. mars 2018).
- Oxford University Comparative Law Forum*. «Montesquieu in England: his 'Notes on England', with Commentary and Translation Commentary». Translation and annotations by Ian Stewart. Includes an English translation of Montesquieu: "Notes sur l'Angleterre". (2002) Oxford U Comparative L Forum 6 at <https://ouclf.iuscomp.org>, text after note 118 (oppsøkt 20. mai 2018).
- Pocock, J.G.A. *The Machiavellian Moment*. Princeton and Oxford: Princeton University Press. 1975.
- Quinn, Cameron. «Stories around the *Lettres sur les Anglais*». Voltaire Foundation, Oxford University. <http://www.voltaire.ox.ac.uk>. 25. november 2016.

<http://www.voltaire.ox.ac.uk/about-voltaire/lettres-sur-les-anglais> (oppøkt 8. juni 2018).

Sandmo, Agnar. *Samfunnsøkonomi – en idèhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget. 2006.

Scott, David, Leviathan. *The Rise of Britain as a World Power*. London: Harper Collins. 2014.

The London Journal. «A Second DIALOGUE between Sir Harry Worthy and Mr. D’Anvers, about Trade, Interest, Companies, Etc.». *The London Journal*, dagsutgaven 4. november 1732, digitalisert av Newspaper Archive med webadresse <https://newspaperarchive.com/>. <https://newspaperarchive.com/london-journal-nov-04-1732-p-1/> (oppøkt 8. juni 2018).

The London Magazine. *History*. The London Magazine. Est. 1732. <https://www.thelondonmagazine.org/about-us/> (oppøkt 8. Juni 2018).

Voltaire, François-Marie Arouet. *Filosofiske brev*. Oversatt av Birger Huse. Oslo: H. Aschehoug & Co. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. 2007.

_____. *The Age of Lewis XIV*. London: Printed for R. Dodsley, in Pall-mall. 1752.